

SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2026. gada 12. februārī

lietā Nr. 2024-27-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc sabiedrības ar ierobežotu atbildību „SALDUS ENERĢIJA” konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2026. gada 13. janvāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.² panta trešās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam un Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību” 48.5., 48.8. un 60.1. apakšpunkta (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2005. gada 5. maijā pieņēma Elektroenerģijas tirgus likumu, kas stājās spēkā 2005. gada 8. jūnijā.

Ar 2020. gada 30. janvāra likumu „Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā”, kas stājās spēkā 2020. gada 15. februārī, Elektroenerģijas tirgus likums

tika papildināts ar 31.² pantu, kura trešā daļa nosaka: „Pārkāpumus, par kuriem atceļamas saskaņā ar šā likuma 28., 28.¹, 29. vai 30. pantu piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas, nosaka Ministru kabinets. Lemjot par piešķirto tiesību atcelšanu, vienlaikus izlemjams jautājums par pienākuma uzlikšanu elektroenerģijas ražotājam atmaksāt nepamatoti vai nelikumīgi saņemto valsts atbalstu. Elektroenerģijas ražotājam ir pienākums pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai” (turpmāk – apstrīdētā likuma norma).

Lai citstarp izpildītu minēto deleģējumu, Ministru kabinets 2020. gada 2. septembrī izdeva noteikumus Nr. 560 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību”, kas stājās spēkā 2020. gada 11. septembrī (turpmāk – apstrīdētie noteikumi).

Apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) paredzēja: „Birojs pieņem lēmumu, ar kuru atceļ komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, ja: [..]

48.5. elektrostacijā nav uzstādītas mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmas atbilstoši šo noteikumu 21. punktam vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi ir nokavēti ilgāk par 10 dienām; [..]

48.8. elektrostacijā netiek nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai saskaņā ar šiem noteikumiem.”

Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) noteica: „Birojs [..] nekavējoties pieņem lēmumu par pienākumu mēneša laikā atmaksāt publiskajam tirgotājam nepamatoti saņemto valsts atbalstu:

60.1. šo noteikumu 47.5., 48.1., 48.4., 48.5., 48.6., 48.7. vai 48.8. apakšpunktā minētajā gadījumā – valsts atbalstu par elektroenerģijas pārdošanu obligātā iepirkuma ietvaros, ko publiskais tirgotājs izmaksājis par periodu kopš šo noteikumu 38. punktā minētā pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa.”

2. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību „SALDUS ENERĢIJA” (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantam, savukārt apstrīdēto noteikumu 48.5., 48.8. un

60.1 apakšpunkts (turpmāk kopā – apstrīdētās noteikumu normas) – Satversmes 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzēja ir elektroenerģijas ražotāja, kurai, pamatojoties uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. pantu, ar Ekonomikas ministrijas 2011. gada 1. marta lēmumu tika piešķirtas tiesības pārdot tās biomasas elektrostacijā (turpmāk – Elektrostacija) saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Ņemot vērā Ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumu Nr. 262 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamos energoresursus, un cenu noteikšanas kārtību” (turpmāk – Noteikumi Nr. 262) prasības, Pieteikuma iesniedzēja sagatavoja un 2019. gada 29. maijā iesniedza Ekonomijas ministrijai Elektrostācijas principiālo elektriskā pieslēguma shēmu (turpmāk – Pieslēguma shēma), kuru Ekonomijas ministrija ar 2019. gada 22. jūlija vēstuli saskaņoja. Pieslēguma shēmā Pieteikuma iesniedzēja norādīja Elektrostacijā esošās iekārtas un objektus, citstarp iekārtas, kuras juridiski pieder citam komersantam, kā arī šo iekārtu un objektu pieslēguma punktus, kas nosaka Elektrostācijas robežas.

Būvniecības valsts kontroles birojs (turpmāk – Birojs) 2021. gada 21. septembrī, pēc pārbaudes veikšanas Elektrostacijā, pamatojoties uz apstrīdētajām noteikumu normām, pieņēma lēmumu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un pienākuma uzlikšanu Pieteikuma iesniedzējai atmaksāt saņemto valsts atbalstu (turpmāk – Atcelšanas lēmums). Minētais lēmums pamatots ar to, ka Elektrostacijā atrodas siltumenerģijas cirkulācijas sūkņi, kuri netiek nodrošināti ar Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju, bet bez kuriem neatkarīgi no to juridiskās piederības nav iespējams veikt lietderīgās siltumenerģijas tālāku nodošanu un uzskaiti. Tādējādi Elektrostacijā netiek nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostācijas darbības nodrošināšanai saskaņā ar apstrīdētajiem noteikumiem. Tāpat Atcelšanas lēmums pamatots ar to, ka Elektrostacijā nav uzstādītas mērāparātu vai mērlīdzekļu sistēmas atbilstoši apstrīdēto noteikumu (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) 21. punktam. Pieteikuma iesniedzējai gan pēc tam, kad tā sniedza Birojam argumentus par pārbaudes aktā Nr. 7-1.2/2021/12 (turpmāk – Pārbaudes akts) konstatētajiem apstākļiem, gan vēlāk, kad tā pārsūdzēja Atcelšanas lēmumu tiesā, tika piemērota apstrīdētā likuma norma, kas uzliek elektroenerģijas ražotājam pienākumu pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei tā rīcības atbilstību normatīvo aktu prasībām.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētā likuma norma pārkāpj Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju, jo paredz fakta legālo prezumpciju par elektroenerģijas ražotāja pieļautu normatīvo aktu pārkāpumu un šīs prezumpcijas atspēkošanas pienākums gulstas uz pašu ražotāju. Savukārt tad, ja tiktu secināts, ka apstrīdētā likuma norma neierobežo Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju, būtu vērtējama šīs normas atbilstība Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu.

Apstrīdētā likuma norma ir piemērojama administratīvajā procesā, bet šim procesam piemīt vairāki elementi, kas raksturo tāda nodarījuma raksturu un smagumu, kas attiecas uz krimināltiesību jomu. Proti, administratīvais process, kurā piemērojama apstrīdētā likuma norma, var noslēgties ar to, ka paliek spēkā tāds Biroja lēmums, ar kuru elektroenerģijas ražotājam uzlikts pienākums atmaksāt nepamatoti saņemtu valsts atbalstu par visu periodu no brīža, kad tas iesniedzis Birojam pārskatu par elektrostacijas darbību iepriekšējā gadā, nevis tikai par periodu, kurā elektroenerģijas ražotājs pieļāvis pārkāpumu. Tādējādi pienākumam atmaksāt saņemto valsts atbalstu ir sodošs raksturs. Turklāt arī valsts atbalsta apmērs, ko elektroenerģijas ražotājam, pamatojoties uz apstrīdētajām noteikumu normām, var nākties atmaksāt, liecina par tā atbilstību krimināltiesību jomai.

Apstrīdētā likuma norma neatbilst likuma kvalitātes prasībām, jo tajā ietvertā fakta legālā prezumpcija neattiecas uz precīzi definētām, specifiskām situācijām. Proti, elektroenerģijas ražotājam atbilstoši šai normai ir pienākums pierādīt atbilstību visām un jebkādām ar valsts atbalsta saņemšanu saistītām tiesību normu prasībām, kuras uz to bijušas attiecināmas laikposmā, kad tas saņēmis valsts atbalstu.

Apstrīdētajā likuma normā ietvertās fakta legālās prezumpcijas leģitīmais mērķis varētu būt tāds pats kā valsts atbalstu saņemošo elektroenerģijas ražotāju darbības kontroles kopējais mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka kontroles mehānismu kopējais mērķis ne vienmēr sakrīt ar fakta legālās prezumpcijas leģitīmo mērķi, tādēļ likumdevējam vajadzētu specifiski pamatot to, kādēļ konkrētā regulējuma ietvaros pastāv sarežģījumi ar nevainīguma prezumpcijas ievērošanu un kādēļ ir nepieciešama atkāpšanās no tās.

Personai, kurai fakta legālā prezumpcija tiek piemērota, nav nodrošināta iespēja ar tās rīcībā jau esošiem vai tai vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem šo prezumpciju atspēkot. Proti, apstrīdētā likuma norma paredz elektroenerģijas

ražotāja pienākumu pierādīt tā rīcības atbilstību normatīvo aktu prasībām par visu laikposmu, kurā tas saņēmis valsts atbalstu, citstarp pat par laikposmu līdz apstrīdētās likuma normas pieņemšanai, kad elektroenerģijas ražotājam bija jāatspēko tikai tie tiesību normu pārkāpumi, kurus uzraugošā iestāde pirms tam bija pamatojusi un pierādījusi. Tāpat nav saprotams, kas tieši elektroenerģijas ražotājam ir jāpierāda, jo apstrīdētajā likuma normā nav paredzēti nekādi ierobežojoši kritēriji attiecībā uz tiesību normu prasībām vai pierādāmajiem apstākļiem. Turklāt prezumpcijas atspēkošana ir nesamērīgi sarežģīta arī tādēļ, ka atspēkošanai nepieciešamie pierādījumi var atrasties pie citām personām.

Pastāv arī citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem elektroenerģijas ražotāju darbības kontroli iespējams nodrošināt tikpat efektīvi. Pirmkārt, efektīvu kontroli ir iespējams nodrošināt ar Administratīvā procesa likumā un apstrīdētajos noteikumos jau paredzētajām uzraugošās iestādes pilnvarām. Otrkārt, likumdevējs normatīvajos aktos varēja noteikt papildu pilnvaras uzraugošajai iestādei un attiecīgus pienākumus elektroenerģijas ražotājam, piemēram, uzlikt elektroenerģijas ražotājam pienākumu uzglabāt konkrētus dokumentus vai nepieciešamības gadījumā nodrošināt kontrolētājiem iespēju iekļūt tā saimnieciskās darbības telpās. Treškārt, likumdevējs varēja noteikt gadījumus, kuros izmaksas, kas objektīvi nepieciešamas elektroenerģijas ražotāju darbības kontrolei, pilnībā vai daļēji sedz elektroenerģijas ražotājs.

Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā to, ka visas sabiedrības interesēm atbilst nepamatoti vai nelikumīgi saņemta valsts atbalsta tiesību atcelšana un šā atbalsta atmaksāšana. Tomēr apstrīdētā likuma norma paredz valsts atbalsta tiesību liegšanu ne tikai tādām elektroenerģijas ražotājam, kurš nav ievērojis normatīvos aktus, bet arī tādām elektroenerģijas ražotājam, kurš nav pierādījis to, ka ir ievērojis normatīvos aktus. Tādējādi apstrīdētā likuma norma nav vērsta uz objektīvās patiesības noskaidrošanu, ko prasa sabiedrības intereses administratīvajā procesā.

Savukārt apstrīdētās noteikumu normas neatbilst Satversmes 105. pantā ietvertajām tiesībām uz īpašumu, jo paredz obligāta administratīva akta izdošanu, nevērtējot katras situācijas samērīgumu un lietderības apsvērumus. Šīs normas ir izsludinātas un publiski pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām, kā arī pietiekami skaidri formulētas. Tomēr to izdošanas procesā nav ievērota normatīvajos aktos paredzētā kārtība, jo ir pārkāpts varas dalīšanas princips un parlamenta virsvadības princips. Proti, apstrīdētās noteikumu normas regulē obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas pamatus un pienākumu atmaksāt nepamatoti

saņemto valsts atbalstu, bet tie ir uzskatāmi par tik svarīgiem un nozīmīgiem valsts un sabiedrības dzīves jautājumiem, ka tos bija jāizlemj pašam likumdevējam. Turklāt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts ir izdots, pārsniedzot likumdevēja piešķirto pilnvarojumu. Tas uzliek elektroenerģijas ražotājam pienākumu atmaksāt visu saņemto valsts atbalstu, ko publiskais tirgotājs izmaksājis par periodu kopš pēdējā pārskata par elektrostacijas darbību iepriekšējā gadā iesniegšanas termiņa. Taču apstrīdētajā likuma normā, uz kuras pamata izdota minētā apstrīdēto noteikumu norma, ietvertā pilnvarojuma apjoms aprobežojas tikai ar nepamatoti vai nelikumīgi saņemtās valsts atbalsta daļas atgūšanu.

Apstrīdēto noteikumu normu izdošanas procesā nav ievērots arī labas likumdošanas princips, jo nav ņemtas vērā Eiropas Savienības tiesību prasības. Proti, apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā noteiktās tiesiskās sekas nevar tikt pielāgotas vai individuāli izvērtētas atkarībā no konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem, kā to prasa samērīguma princips un Eiropas Savienības Tiesas judikatūra. Turklāt, uzliekot pienākumu elektroenerģijas ražotājam atmaksāt tādu saņemtā valsts atbalsta daļu, kas faktiski nav uzskatāma par nepamatotu vai nelikumīgu valsts atbalstu, Ministru kabinets nav ievērojis Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 107. un 108. pantā noteiktās prasības, kas neļauj valstij netaisni iedzīvoties.

Apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma legītimais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība, un tās ir piemērotas minētā mērķa sasniegšanai. Tomēr pastāv citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem šo legītimo mērķi var sasniegt tādā pašā kvalitātē. Viens no šādiem līdzekļiem jau bija paredzēts Noteikumos Nr. 262, kas par apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā norādītajiem pārkāpumiem paredzēja brīdinājuma izteikšanu elektroenerģijas ražotājam un noteica termiņu pārkāpumu novēršanai. Ja pārkāpumi konkrētajā termiņā netika novērsti, valsts atbalsts bija jāatmaksā tikai par laikposmu kopš brīdinājuma izteikšanas. Alternatīvs līdzeklis būtu arī tāda regulējuma ietveršana apstrīdētajās noteikumu normās, kas tiesību piemērotājam ļautu ņemt vērā to, vai elektroenerģijas ražotājs pārkāpumus ir pieļāvis apzināti un ar mērķi nepamatoti saņemt valsts atbalstu. Savukārt attiecībā uz valsts atbalsta atmaksas pienākumu personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu šāda pienākuma attiecināšana tikai uz gadījumiem, kad pārkāpums, kura dēļ tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības, nav formāls un reāli rada iespēju saņemt nepamatotu valsts atbalstu. Turklāt šādā gadījumā elektroenerģijas ražotājam valsts atbalsts būtu jāatmaksā tikai nepamatoti saņemtajā apmērā.

Sabiedrības interesēs ir nodrošināt to, ka obligātā iepirkuma tiesības netiek izmantotas tām neparedzētiem mērķiem vai krāpnieciskos nolūkos, kā arī atgūt nepamatoti saņemtu valsts atbalstu, taču apstrīdēto noteikumu normu piemērošana formālu vai maznozīmīgu pārkāpumu gadījumos ne vien neatbilst sabiedrības interesēm, bet pat nonāk ar tām pretrunā. Šādos apstākļos valsts atbalsta sistēma, kas ir nozīmīgs instruments enerģētikas politikas virzīšanai uz klimatneitralitāti visā Eiropas Savienībā, faktiski kļūst neefektīva un tādējādi ilgtermiņā radīs ne tikai būtisku sabiedrības interešu aizskārumu, bet arī neatgriezenisku kaitējumu vides aizsardzības interesēm.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Saeimas atbildes rakstā ietvertie apsvērumi par tiesvedības izbeigšanu daļā par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam nav pamatoti. Apstrīdētā likuma norma paredz izņēmumu no Administratīvā procesa likuma regulējuma, jo noteic, ka administratīvajā procesā par valsts atbalsta apturēšanu, piešķirto tiesību atcelšanu un saņemtā atbalsta atgūšanu komersantam ir jāpierāda savas rīcības atbilstība tiesību normām, bet iestādei nav jāpierāda, ka komersanta rīcība tām neatbilst. Tieši šis apgrieztās pierādīšanas standarts, kas ietverts apstrīdētajā likuma normā, ir Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskāruma cēlonis. Papildus izteikts lūgums Satversmes tiesai vērsties Eiropas Savienības Tiesā prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto likuma normu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam būtu izbeidzama. Ja tiesvedība lietā par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam tomēr netiktu izbeigta, Saeima pauž savu uzskatu, ka šī norma atbilst minētajam Satversmes pantam.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka Elektroenerģijas tirgus likumā ietvertā norma, kas piešķir Ministru kabinetam pilnvarojumu izlemt noteiktus jautājumus, pret personu ir neitrāla. Proti, šāds pilnvarojums pats par sevi personai nekādus jaunus pienākumus vai tiesības nerada. Tādējādi tiesvedība daļā par apstrīdētās likuma normas pirmā un otrā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam būtu izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu. Savukārt attiecībā uz apstrīdētās likuma normas trešo teikumu Saeima norāda, ka nevis minētā norma, bet gan apstrīdētās noteikumu normas vai to piemērošanas rezultātā pieņemtie lēmumi varētu aizskart Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums vienīgi uzliek

komersantam pierādīšanas pienākumu administratīvā procesa ietvaros, tātad pats par sevi neaizskar un neierobežo elektroenerģijas ražotāja pamattiesības. Tādējādi arī šajā daļā tiesvedība lietā būtu izbeidzama.

Lai noskaidrotu, vai apstrīdētā likuma norma patiešām ierobežo Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertu nevainīguma prezumpciju un pieļauj nepamatotas atkāpes no minētajā Satversmes normā ietvertās prasības, ka personai pašai nav jāpierāda savs nevainīgums, ir nepieciešams vērtēt, vai apstrīdētā likuma norma ir daļa no tāda procesa, kas uzskatāms par apsūdzības procesu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta izpratnē. Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas viedoklim, ka pienākumam atmaksāt valsts atbalstu pilnā apmērā ir sodošs raksturs, ko apliecina īpaša bardzība. Ilgstoša un konsekventa Eiropas Savienības Tiesas judikatūra apstiprina, ka nelikumīgi vai nepamatoti saņemta valsts atbalsta atgūšana ir nevis sankcija, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas komersantam. Proti, pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par konkrētu laikposmu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalstu saistītos noteikumus. Tādējādi apstrīdētā likuma norma nav uzskatāma par daļu no tāda procesa, kas Konvencijas 6. panta izpratnē ir uzskatāms par apsūdzības procesu, jo pienākums atmaksāt valsts atbalstu pilnā apmērā nav sankcija jeb sods. Tātad uz šo procesu nav attiecināma Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertā nevainīguma prezumpcija.

Vērtējot apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu, norādāms, ka tā ir pietiekami skaidri formulēta, jo ļauj elektroenerģijas ražotājam saprast viņam uzlikto pienākumu saturu un paredzēt šīs normas piemērošanas sekas. Tā dod skaidru signālu, ka tiesību normu piemērotājam ir jānoskaidro visi faktiskie un tiesiskie apstākļi, lai izvērtētu to, vai valsts atbalsts saņemts, ievērojot normatīvajos aktos noteiktās prasības. Pieteikuma iesniedzējas paustie argumenti liecina nevis par grūtībām izprast apstrīdētās likuma normas saturu, bet gan par nevēlēšanos pildīt apstrīdētajā likuma normā noteikto pienākumu un grūtībām konkrētajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos pierādīt to, ka normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai ir ievērotas.

Apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība. Tas ir piemērots šā leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo novērš iespējas nepamatoti vai nelikumīgi saņemt valsts atbalstu un nodrošina to, ka valsts atbalsta maksājumus saņem tikai tādi elektroenerģijas ražotāji, kuri ir ievērojuši normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

Nepastāv citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi, ar kuriem būtu iespējams tikpat efektīvi sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Efektīva uzraudzība un kontrole, kas līdz šim tika un joprojām tiek nodrošināta ar Administratīvā procesa likumā un apstrīdētajos noteikumos paredzētajām uzraugošās iestādes pilnvarām, ir nevis alternatīvs līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, bet gan spēcīgā esošā regulējuma saglabāšana. Uzraugošās iestādes pilnvaru paplašināšana nenasniegtu apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, jo iestādei nebūtu iespējas savlaicīgi iegūt visu tai nepieciešamo informāciju, kura ir paša elektroenerģijas ražotāja rīcībā. Savukārt ar nepieciešamo pierādījumu un informācijas iegūšanu saistīto izdevumu atlīdzināšanas pienākums nebūtu uzskatāms par personai saudzīgāku alternatīvu līdzekli, jo tas radītu citu ierobežojumu, proti, Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojumu.

Apstrīdētā likuma norma kalpo visas sabiedrības interesēm, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tie elektroenerģijas ražotāji, kuri izpilda obligātā iepirkuma sistēmā pastāvošās prasības. Turklāt obligātā iepirkuma uzraudzības un kontroles mehānisma tiesiskais regulējums sekmē valsts atbalsta sistēmas efektivitāti un samazina šīs sistēmas kopējās izmaksas, tātad labvēlīgi ietekmē visus elektroenerģijas galalietotājus. Līdz ar to labums, ko gūst sabiedrība no apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma, ir lielāks par elektroenerģijas ražotāja tiesībām un likumiskajām interesēm radīto zaudējumu.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās noteikumu normas, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētās noteikumu normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, pamatojoties uz apstrīdēto likuma normu, ar kuru likumdevējs pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt pārkāpumus, par kuriem atceļamas saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 29., 28.¹, 29. vai 30. pantu piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas. Apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā ir noteikti divi šādi pārkāpumi,

savukārt 60.1. apakšpunktā noteikta obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas kārtība. Tādējādi apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, ievērojot Ministru kabinetam piešķirtā pilnvarojuma robežas.

Apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība, jo tiek samazinātas elektroenerģijas galalietotāju izmaksas, kā arī izskausta nesaimnieciska un negodprātīga rīcība konkrētajā nozarē. Apstrīdētās noteikumu normas ir piemērotas minēto leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo palīdz elektroenerģijas tirgū novērst nepamatotus konkurences izkropļojumus, kas savukārt ietekmē elektroenerģijas gala cenu.

Pieņemot grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, likumdevējs uzdeva Ministru kabinetam, pilnveidojot obligātā iepirkuma tiesību sistēmu, uzlikt lielāku atbildību elektroenerģijas ražotājiem, lai tādējādi nodrošinātu valsts atbalstu regulējošajās tiesību normās noteikto pienākumu izpildi. Tātad nepastāv citi, personas tiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

Valsts atbalsta mehānismam jābūt tādām, lai valsts finanšu līdzekļi tiktu izlietoti pēc iespējas efektīvāk. Apstrīdētās noteikumu normas ir viens no instrumentiem, kas kalpo tam, lai valsts kopumā nodrošinātu obligātā iepirkuma komponentes ietekmi uz elektroenerģijas gala cenas mazināšanu, veicinātu tautsaimniecības konkurētspēju un nepieļautu sabiedrības maksātspējas pasliktināšanos. Ar apstrīdētajām noteikumu normām ir sabalansēta sabiedrības interese saņemt no atjaunojamiem energoresursiem saražotu elektroenerģiju par saprātīgu cenu un elektroenerģijas ražotāju interese atgūt veiktos ieguldījumus. Turklāt tiesisko attiecību noteiktība un stabilitāte, komersantam un sabiedrībai apzinoties to, ka komersantam piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros tiks atceltas, ja tas neizpildīs konkrētas prasības, ir vērtējama augstāk par komersanta tiesībām un tiesiskajām interesēm. Tādējādi sabiedrības ieguvums no apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par elektroenerģijas ražotāja tiesībām un tiesiskajām interesēm radīto zaudējumu.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertais regulējums atbilst LESD 108. pantā ietvertajiem dalībvalstu pienākumiem. Izvērtējot šajā normā paredzēto pierādīšanas pienākuma sadali, nav konstatējams pamats apšaubīt tā atbilstību Eiropas Savienības tiesībās

pastāvošajiem līdzvērtības un efektivitātes principiem. Proti, nav tāda procesuāli tiesiska regulējuma, kas efektīvāk nacionālā līmenī nodrošinātu dažādu atbalsta shēmu un citu līdzīgu atbalsta programmu īstenošanu. Ja normatīvo aktu prasības valsts atbalsta saņemšanai ir ievērotas, tad pierādīšanas pienākuma izpilde ir atkarīga vienīgi no paša komersanta rīcības – gan no to pierādījumu saglabāšanas, kuri apliecina valsts atbalsta saņemšanai normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu, gan no aktīvas un pienācīgas pamatošanas ar saviem paskaidrojumiem un pierādījumiem minēto prasību ievērošanu administratīvā procesa ietvaros. Turklāt, kā tas ir atzīts administratīvo tiesu pastāvīgajā judikatūrā, privātpersonas pienākums sniegt paskaidrojumus un nodrošināt nepieciešamos pierādījumus palielinās proporcionāli tam, cik lielā mērā lēmuma pieņemšanas process notiek pašas privātpersonas interesēs. Attiecībā uz faktiem, kas veicina privātpersonai labvēlīga lēmuma pieņemšanu, ir dabiski un atbilstoši pierādījumu nastu uzlikt privātpersonai, nevis iestādei. Kaut arī atbilstoši objektīvās izmeklēšanas principam informācijas iegūšana ir iestādes pienākums, tas nenozīmē, ka privātpersonai administratīvajā procesā nebūtu pienākuma piedalīties lietas apstākļu noskaidrošanā un pierādījumu vākšanā. Jo lielāka ir privātpersonas interese saņemt attiecīgo administratīvo aktu, jo lielāks ir tās pienākums līdzdarboties nepieciešamo apstākļu noskaidrošanā.

Eiropas Savienības 2009. gada 23. aprīļa direktīvas 2009/28/EK par atjaunojamo energoresursu izmantošanas veicināšanu un ar ko groza un sekojoši atceļ direktīvas 2001/77/EK un 2003/30/EK (turpmāk – Direktīva 2009/28/EK) mērķis ir veicināt pārrobežu atbalstu atjaunojamiem energoresursiem. Pārņemot Direktīvas 2009/28/EK prasības, dalībvalstīm faktiski ir rīcības brīvība atbalsta shēmu īstenošanā un šo shēmu satura noteikšanā, ja vien tiek sasniegti Direktīvas 2009/28/EK mērķi. Arī apstrīdētajās noteikumu normās ietvertais regulējums, kas nosaka gadījumus, kad Birojam jālemj par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un pienākuma uzlikšanu komersantam atmaksāt saņemto valsts atbalstu, ir saistīts ar atbalsta shēmas ietvaros komersantam piešķirtajām tiesībām, un tajā nav saskatāma pretruna starp minēto regulējumu un Direktīvas 2009/28/EK mērķu sasniegšanu. Apstrīdētās noteikumu normas drīzāk pat veicina Direktīvas 2009/28/EK mērķu sasniegšanu, preventīvi novēršot gadījumus, kad komersants nepilda savus pienākumus atbalsta shēmas ietvaros un tādējādi apdraud tās efektivitāti.

Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā nav atrodamas atziņas, kas ļautu secināt, ka valsts atbalsta shēmas ir saderīgas ar Eiropas Savienības tiesībām tikai

ta, ja katras dalībvalsts tiesību piemērotājam, pieņemot atbalsta saņēmējam nelabvēlīgu lēmumu par pienākumu atmaksāt nepamatoto valsts atbalstu, būtu obligāti jāizmanto tādi tiesību institūti kā rīcības brīvība vai novērtējuma brīvība, bet nebūtu pieļaujami obligātie administratīvie akti. No Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka valsts atbalsts, kas ir nelikumīgs un neatbilst nosacījumiem par komercdarbības atbalsta saderību ar Eiropas Savienības iekšējo tirgu, ir atgūstams. Atgūšanas mērķis ir atjaunot situāciju, kāda pastāvēja iekšējā tirgū pirms atbalsta izmaksāšanas. Valsts atbalsta atgūšana nav sods, bet ir sekas, kas izriet no konstatējuma, ka šis atbalsts bijis nelikumīgs vai nepamatots. Tādējādi šāda atbalsta atgūšanu nevar uzskatīt nedz par nesamērīgu, nedz arī par tādu, kas ļautu dalībvalstij nepamatoti iedzīvoties, jo tā nozīmē tikai tādu summu atgūšanu, kuras atbalsta saņēmējam nebūtu bijis jāsaņem. Tāpat Eiropas Savienības Tiesa savā judikatūrā ir likusi uzsvāru uz to, ka dalībvalstu īstenotajiem atgūšanas pasākumiem jābūt iedarbīgiem un tūlītējiem un atgūšanas procesa rezultātā jānotiek faktiskai nelikumīgā atbalsta kopējās summas atgūšanai. Līdz ar to apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā ietvertais regulējums atbilst Eiropas Savienības tiesību principiem un Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā izteiktajām atziņām.

Apstrīdētajās noteikumu normās paredzētajam atbildības apmēram un sekām ir būtiska nozīme tajā ziņā, lai uzraugošā iestāde varētu izvērtēt elektrostacijas atbilstību valsts atbalsta saņemšanas kritērijiem, kā arī konstatēt iespējamu elektrostacijas pārkompensāciju. Ja komersants savā darbībā neievēro normatīvajos aktos noteikto kārtību un par to liecina mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana elektrostacijā vai apstākļi, ka uzstādītie mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas nav laicīgi kalibrētas vai verificētas, tad arī gada pārskatā ietvertā informācija par elektrostacijā saražotās elektroenerģijas izlietošanu elektrostacijas darbības nodrošināšanai varētu tikt apšaubīta. Tādējādi nav saskatāms tas, ka apstrīdētās noteikumu normas pretēji Eiropas Savienības tiesībām paredzētu atbalsta saņēmējam pienākumu atmaksāt tādu valsts atbalsta daļu, kas faktiski kvalificētos kā pamatota.

6. Pieaicinātā persona – Klimata un enerģētikas ministrija – norāda, ka normatīvo aktu prasības neaizliedz elektroenerģijas ražotājiem izvietot elektrostacijas teritorijā citām personām piederošas iekārtas. Turklāt tās neaizliedz arī faktiski izmantot šīs iekārtas elektrostacijas ražošanas darbībā. Tomēr elektroenerģijas ražotājam, pieņemot lēmumu par papildu iekārtu uzstādīšanu

elektrostacijā, ir pienākums nodrošināt to, ka elektrostacijas darbība obligātā iepirkuma ietvaros tiek īstenota atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

Normatīvo aktu prasības attiecībā uz pārkāpumiem, par kuriem komersantam var tikt izteikts brīdinājums vai pārtraukta valsts atbalsta izmaksa, tiek precizētas, balstoties uz faktisko valsts atbalstu saņemošo komersantu pieļauto neatbilstību vai pārkāpumu analīzi, to ekonomiskajām sekām, kā arī uz tehnoloģiskajām iespējām novērst neatbilstības saprātīgā termiņā. Paredzot īsākus termiņus un stingrākus nosacījumus konstatēto pārkāpumu novēršanai, likumdevējs ir ņēmis vērā to, ka pārkāpumus, kas saistīti ar patiesībai neatbilstošas informācijas norādīšanu vai uzskaites iekārtu darbības neatbilstību normatīvajiem aktiem, ir iespējams novērst pat ievērojami īsākā laikā, nekā to paredz normatīvais regulējums. Turklāt pēc iespējas ātrāka pārkāpumu vai neatbilstību novēršana atbilst arī sabiedrības interesēm, jo ietekmē komersantam piešķiramā valsts atbalsta apmēru un tā slogu uz sabiedrību.

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās noteikumu normas, valsts atbalstu saņemošajiem komersantiem ir nodrošinājis pēc iespējas mazāk ierobežojošus leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļus. Lai gan apstrīdētās noteikumu normas tika izstrādātas, pamatojoties uz plaši izplatītas un apzināti ļaunprātīgas vai nolaidīgas saimnieciskās darbības prakses konstatēšanu komersantu darbībā, komersantiem pēc šo normu spēkā stāšanās līdz faktiskajai elektrostaciju pārbaudei tika atvēlēts pietiekams laiks iespējamo neatbilstību novēršanai. Komersantu, tai skaitā Pieteikuma iesniedzējas, iesniegtie gada pārskati norāda uz to, ka virkni no apstrīdētajos noteikumos ietvertajām prasībām, kas skar saražotās un pašpatēriņam izmantotās elektroenerģijas un siltumenerģijas uzskaiti un deklarēšanu atbilstoši normatīvajiem aktiem, komersanti būtu spējuši ieviest nekavējoties, tūlīt pēc šo noteikumu spēkā stāšanās. Tas apliecina, ka kopumā komersantiem nav bijis ne nozīmīgu grūtību, ne laika ierobežojumu izprast precizēto normatīvo aktu prasību būtību un pamatotību.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 92. pantam un apstrīdētās noteikumu normas atbilst Satversmes 105. pantam.

Ņemot vērā to, ka valsts atbalsts ir uzskatāms par papildu labumu elektroenerģijas ražotājam, ir pamatoti gaidīt viņa aktīvāku iesaisti konkrētu apstākļu noskaidrošanā. Arī bez apstrīdētajā likuma normā noteiktā pierādīšanas pienākuma uz elektroenerģijas ražotāju jebkurā gadījumā attiektos Administratīvā

procesa likumā nostiprinātais līdzdarbības pienākums. Taču apstrīdētā likuma norma neatbrīvo iestādi no pienākuma pamatot tās pieņemtos lēmumus. Proti, šajā normā paredzētais pierādīšanas pienākuma sadalījums nevar būt par iemeslu tam, ka elektroenerģijas ražotājam netiek sniegts pamatojums attiecībā uz to, kāpēc administratīvais akts ir viņam nelabvēlīgs, vai ka no lēmuma nav iespējams izsecināt, kas ir tie apstākļi, kuri īpaši jāpamato, jāpierāda vai jāatspēko pašam ražotājam apstrīdēšanas vai pārsūdzības procesā. Ja šāda situācija tomēr veidotos, tad būtu pamats uzskatīt, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst nedz administratīvā procesa pamatprincipiem, nedz Eiropas Savienības tiesībām.

Apstrīdētā likuma norma ir publiski pieejama un kopumā uzskatāma par pieņemtu un izsludinātu atbilstošā kārtībā. Tiesībsargs piekrīt, ka likumdošanas gaitā būtu uzlabojams iesniegto priekšlikumu pamatojums un vēl vairāk veicināmas kvalitatīvas diskusijas starp deputātiem, ekspertiem un citiem priekšlikumu iesniedzējiem. Tomēr konkrētajā gadījumā nav saskatāmi tādi labas likumdošanas principa pārkāpumi, kas ļautu secināt, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst Satversmei. Tāpat, lai gan vārdu savienojumu „līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei” apstrīdētās likuma normas piemērošanas procesa ietvaros ir nepieciešams konkretizēt un papildīt ar saturu, nenoteikto tiesību jēdzienu izmantošana pati par sevi nenozīmē to, ka norma nav formulēta pietiekami skaidri. Tādējādi secināms, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Šā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība. Turklāt sasniedzams mērķis ir arī efektīva administratīvā procesa norise un skaidra atbildības noteikšana par pārkāpumiem. Proti, likumdevējs apzināti ir vēlējis uzlabot kontroli un paredzēt stingrāku atbildību par elektroenerģijas ražotāju pieļautajiem pārkāpumiem saņemtā valsts atbalsta kontekstā.

Apstrīdētā likuma norma vispār kalpo leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tā stiprina kontroli pār elektroenerģijas ražotājiem, paredzot skaidru elektroenerģijas ražotāja pierādīšanas pienākumu situācijā, kad tas ir saņēmis finansiālu labumu – valsts atbalstu. Turklāt pierādīšanas pienākums zināmā mērā pastāvētu arī bez tiešas norādes apstrīdētajā likuma normā, jo pēc būtības tas izriet no Administratīvā procesa likuma. Tomēr, ņemot vērā to, ka runa ir arī par nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksu un iestādes lēmumu atcelt iepriekš izdotu labvēlīgu aktu, šāds konkrēts precizējums apstrīdētajā likuma normā ir nepieciešams. Tātad nav cita veida, kādā leģitīmo mērķi varētu sasniegt tikpat efektīvi, bet ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma ir lielāks par elektroenerģijas ražotājam nodarīto kaitējumu. Ja valsts atbalsta saņemšana ir iespējama tikai ar nosacījumu, ka tiek nodrošināta atbilstība konkrētām prasībām, un kādā brīdī iestāde konstatē, ka kāda no šīm prasībām netiek vai nav tikusi izpildīta, bet elektroenerģijas ražotājs tam nepiekrīt, tad kopumā ir saprātīgi tas, ka pierādīšanas pienākums šādā gadījumā tiek pārnests uz pašu ražotāju.

Apstrīdētās noteikumu normas ir pienācīgā kārtībā izsludinātas, publiski pieejamas un pietiekami skaidri formulētas. Apstrīdēto noteikumu 48. punkts pēc sava rakstura ir atzīstams par tehnisku noteikumu kopumu, un to apliecina regulējuma tiešā un nepastarpinātā sasaiste ar tehnoloģiskajiem procesiem. Apstrīdētajās noteikumu normās ietvertie jautājumi nevar tikt pielīdzināti tādiem jautājumiem, kas skar cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanu, vai citiem cilvēktiesību aizsardzībai, ievērošanai vai īstenošanai tik būtiskiem jautājumiem, ka tos nevarētu nodot izlemšanai Ministru kabinetā. Tas nozīmē, ka apstrīdētās noteikumu normas ir pieņemtas atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai, citstarp ievērojot parlamenta virsvadības principu.

Tā kā apstrīdētās noteikumu normas paredz tiesiskos pamatus valsts atbalsta atcelšanai un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksai, secināms, ka arī šajā gadījumā pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība. Turklāt šis pamattiesību ierobežojums ir piemērots minētā leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Apstrīdētā likuma norma nenosaka konkrētus kritērijus obligātā iepirkuma tiesību atcelšanai. Tas nozīmē, ka Ministru kabinets, rīkojoties pilnvarojuma ietvaros, šos kritērijus var noteikt pats. No apstrīdētajos noteikumos ietvertā regulējuma var secināt, ka Ministru kabinets ir pamatoti noteicis dažādas tiesiskās sekas par dažāda smaguma pārkāpumiem. Alternatīvs līdzeklis, kas paredzētu par apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā noteiktajiem pārkāpumiem izteikt brīdinājumu, ļaujot elektroenerģijas ražotājam šos pārkāpumus novērst, nenasniegtu izvīrzi leģitīmo mērķi tikpat efektīvi. Tādā gadījumā uz dažāda smaguma pārkāpumiem tiktu attiecinātas vienādas tiesiskās sekas un vienāda procedūra, kā arī netiktu panākts iecerētais mērķis stiprināt kontroli pār valsts atbalstu saņēmušo komersantu darbību un pastiprināt atbildību par pārkāpumiem.

Tāpat par alternatīvu līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai nevar atzīt regulējumu, kas paredzētu nepieciešamību vērtēt to, vai pieļautie pārkāpumi ir bijuši apzināti. Proti, elektroenerģijas ražotājs ir uzskatāms par kompetentu,

saprātīgu un atbildīgu tiesību subjektu. Tas nozīmē, ka elektroenerģijas ražotājam, lai tas iegūtu un turpinātu saņemt valsts atbalstu, ir ar krietna un rūpīga saimnieka attieksmi jāgādā par to, lai tiktu izpildītas normatīvajos aktos noteiktās prasības. Turklāt viens no Elektroenerģijas tirgus likuma mērķiem ir nodrošināt, lai visiem elektroenerģijas lietotājiem, ievērojot normatīvo aktu prasības, visefektīvākajā veidā un par pamatotām cenām tiktu droši un kvalitatīvi piegādāta elektroenerģija. Mērlīdzekļu un mēraparātu neesība vai to kalibrēšanas un verifikācijas termiņa kavējums apdraud Elektroenerģijas tirgus likuma leģitīmā mērķa sasniegšanu un sabiedrības labklājību. Šāds apdraudējums iestājas neatkarīgi no tā, vai komersants pieļāvis neuzmanību vai rīkojies ļaunprātīgi. Analogiski secinājumi ir attiecināmi arī uz tiem gadījumiem, kad komersants nav izpildījis apstrīdēto noteikumu 48.8. apakšpunktā noteikto pienākumu nodrošināt saražotās elektroenerģijas izlietošanu elektrostacijas darbības nodrošināšanai saskaņā ar šiem noteikumiem. Taču Pieteikuma iesniedzējas apsvērumi par to, ka valsts atbalsta atcelšanas pamatā nevar būt formāli pārkāpumi, ir saistīti ar konkrētās situācijas faktiskajiem apstākļiem, kas jau tika vērtēti tiesā Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Satversmes tiesas kompetencē neietilpst tiesību normu piemērošanas pareizības pārvērtēšana.

Efektīva kontrole pār valsts atbalstu saņemšana komersanta darbību un noteikto prasību ievērošanu ir vienīgais veids, kādā var tikt nodrošināta sabiedrības labklājības interešu aizsardzība valsts atbalsta jomā. Apstrīdētās noteikumu normas tieši iedarbojas uz komersantu, kas saņem valsts atbalstu, tādā gadījumā, ja tas neievēro atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, un uzliek šādam komersantam pienākumu atmaksāt tikai noteiktā laikposmā jau nepamatoti saņemtu valsts atbalstu, taču pašas par sevi neparedz nekāda cita veida papildu nelabvēlīgas sekas vai ierobežojumus. Proti, ar apstrīdētajām noteikumu normām komersantam nav uzlikts pienākums atmaksāt visu jebkad iepriekš saņemto valsts atbalstu, kā arī netiek liegta komercdarbības veikšana vai elektroenerģijas ražošana nedz obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas brīdī, nedz arī turpmāk. Tādējādi no apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma sabiedrība gūst labumu, kas ir lielāks par komersanta tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

8. Pieaicinātā persona – Enerģētikas un vides aģentūra (turpmāk – Aģentūra) – uzskata, ka apstrīdētajā likuma normā noteiktais elektroenerģijas ražotāja pienākums pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas,

saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, veicina efektīvāku elektroenerģijas obligātā iepirkuma tirgus uzraudzību un kontroli. Savukārt apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētais pienākums atcelt komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības ir būtisks līdzeklis valsts atbalsta nosacījumu ievērošanas uzraudzībai un ļaunprātīgas valsts atbalsta izmantošanas novēršanai.

Apstrīdētajā likuma normā pierādīšanas nasta ir pārnesta uz komersantu kā uz krietnu un rūpīgu saimnieku, kurš vislabāk pārzina savu komercdarbību. Ir jāņem vērā, ka tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros ir valsts atbalsts, kas komersantam dod zināmas priekšrocības salīdzinājumā ar citiem komersantiem, kuriem šādu tiesību nav. Proti, elektroenerģija no komersanta, kurš saņem valsts atbalstu, tiek iepirkta par augstāku cenu. Līdz ar to arī prasības komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, pamatoti ir noteiktas augstākas nekā citiem.

Aģentūra pievienojas Ministru kabineta atbildes rakstā norādītajam, ka komersanta atbildības apmērs un sekas, ar ko tam jārēķinās, ja tas pieļāvis valsts atbalsta saņemšanas nosacījumu pārkāpumus, ir nosakāmas, vadoties pēc attiecīgo valsts atbalsta saņemšanas nosacījumu būtiskuma, lai uzraudzības iestāde varētu izvērtēt elektrostacijas atbilstību valsts atbalsta saņemšanas kritērijiem, kā arī konstatēt iespējamu elektrostacijas pārkompensāciju. Turklāt pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgu laikposmu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalsta saņemšanu saistītos noteikumus. Līdz ar to apstrīdētajās noteikumu normās paredzētajām tiesiskajām sekām nav sodoša rakstura un tās nav salīdzināmas ar sankcijām.

9. Pieaicinātā persona – biedrība „Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija” – norāda, ka vienotā tehnoloģiskā cikla un pašpatēriņa principi prasa noskaidrot, kuras iekārtas ir nepieciešamas, lai strādātu tieši konkrētā elektrostacija. Tas, ka fiziski elektrostacijā atrodas iekārtas, kas pieder kādai trešajai personai un strādā šīs personas vajadzību apmierināšanai, bet elektrostacijas darbībai nav nepieciešamas, nozīmē, ka šādas iekārtas nav iekļaujamās elektrostacijas vienotajā tehnoloģiskajā ciklā. Proti, tas apstāklis, ka fiziski elektrostacijā atrodas kādas trešajai personai piederošas iekārtas, nedrīkst

automātiski nozīmēt šādu iekārtu atzīšanu par elektrostacijas vienotajā tehnoloģiskajā ciklā ietilpstošām iekārtām.

Tiesiskā valstī absolūti nepieņemama un publisko tiesību pamatprincipiem neatbilstoša būtu tāda pierādīšanas pienākuma sadale, kas liktu pašam komersantam „līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei” pierādīt, ka tas visā obligātā iepirkuma atbalsta periodā šo atbalstu ir saņēmis, ievērojot visas normatīvajos aktos noteiktās prasības. Publiskajās tiesībās valstij ir jāpierāda indivīda pārkāpums, nevis indivīdam jāpierāda, ka tas nav vainīgs.

Laikposmā gan pirms, gan pēc apstrīdēto noteikumu normu spēkā stāšanās par pārkāpumiem, kādi tika konstatēti Pieteikuma iesniedzējas gadījumā, ir paredzēts brīdinājums, bet obligātā iepirkuma tiesības atņemt un pienākumu atmaksāt saņemto atbalstu piemērot paredzēts tikai tad, ja elektroenerģijas ražotājs konstatētos pārkāpumus Biroja norādītajā termiņā nav novērsis. Pienākums pārkāpuma gadījumā atmaksāt saņemto valsts atbalstu, nezaudējot obligātā iepirkuma tiesības atlikušajā daļā no fiksētā termiņa, uz kādu tās sākotnēji tika piešķirtas, būtu elektroenerģijas ražotāju pamattiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis, kas gan sodītu par pārkāpumu, gan ļautu turpināt elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem. Turklāt mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu arī saņemtā atbalsta atmaksāšana tikai par skaidri un precīzi nosakāmo pārdoto elektroenerģijas apjomu, nevis par visu saņemto valsts atbalstu laikposmā kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas, kas Pieteikuma iesniedzējas gadījumā sasniedzis teju septiņus mēnešus.

10. Pieaicinātā persona – Mg. iur. Zane Norenberga – uzskata, ka apstrīdēto likuma normu un apstrīdēto noteikumu normu regulējums kopumā nav saskanīgs ar Eiropas Savienības tiesisko regulējumu valsts atbalsta jomā.

Apstrīdētās noteikumu normas neatbilst LESD 107. pantam, jo tās neparedz vērtēt valsts atbalsta atbilstību tā saņemšanas nosacījumiem un atgūstamā valsts atbalsta apmērs netiek vērtēts individuāli. Tikai konstatējot neatbilstību valsts atbalsta saņemšanas nosacījumiem un ar to saistītajiem pienākumiem, valstij ir tiesības atcelt komersantam piešķirtās tiesības saņemt valsts atbalstu. Valstij nav rīcības brīvības jebkuros apstākļos lemt par atbalsta pārtraukšanu, ja atbalsta sniegšanas mērķis nav sasniegts vai nav mainījušies tirgus apstākļi, kas pamato atbalsta saderību ar tirgu.

Turklāt no Eiropas Savienības tiesībām neizriet dalībvalsts pienākums atgūt visu izmaksāto valsts atbalstu, bet izriet pienākums atgūt tikai to daļu, kas

izmantota ļaunprātīgi, tas ir, pārkāpjot atbalsta piešķiršanas nosacījumus un ar to saistītos pienākumus. Tādēļ atgūstamā atbalsta apmērs būtu nosakāms individuāli, taču apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts to liedz. Proti, tas ne vienmēr nodrošina iespēju atgūt visu nepamatoti piešķirto valsts atbalstu, neparedz iespēju no atgūstamās summas izslēgt apmēru, kas nav saņemts nepamatoti, kā arī neparedz iespēju atgūt procentus par valsts atbalsta lietošanu. Šāds regulējums var novest gan pie valsts nepamatotas iedzīvošanās, gan valsts atbalsta neatgūšanas riska. Tomēr nav izslēdzami gadījumi, kad precīzi noteikt nepamatoti izmaksātā valsts atbalsta apmēru nav iespējams. Šādos gadījumos varētu tikt vērtēta iespēja izmantot citus atgūstamā atbalsta noteikšanas kritērijus, citstarp arī pēc principa, kādu paredz apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts. Taču minētā norma paredz šāda principa piemērošanu neatkarīgi no iespējām noteikt precīzu atgūstamā valsts atbalsta apmēru.

Attiecībā uz apstrīdētajā likuma normā ietvertu pierādīšanas pienākumu norādāms, ka arī saskaņā ar Komercedarbības atbalsta kontroles likuma 21. pantu komercedarbības atbalsta saņēmējam ir pienākums sniegt informāciju un pierādīt, ka tas komercedarbības atbalstu saņēmis, ievērojot tiesību aktu prasības komercedarbības atbalsta saņemšanai. Tādējādi atbalsta saņēmējam pienākumu pierādīt tā rīcības tiesiskumu paredz ne tikai apstrīdētā likuma norma. Pieteikuma iesniedzējas gadījumā secināms, ka Birojs pierādīja pārkāpuma esību un tiesa atzina tā lēmumu par tiesisku, savukārt Pieteikuma iesniedzējas apsvērumus gan Birojs, gan tiesa atzina par tādiem, kas neietekmē Biroja lēmuma tiesiskumu. Līdz ar to nav konstatējama tāda pierādīšanas nastas pārņemšana uz Pieteikuma iesniedzēju, kas neatbilstu Eiropas Savienības tiesiskajā regulējumā ietvertajiem pierādīšanas standartiem.

Secinājumu daļa

11. Saeima uzskata, ka tiesvedība daļā par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 92. pantam ir izbeidzama, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu. Proti, apstrīdētā likuma norma Pieteikuma iesniedzējai neaizskarot Satversmes 92. pantā ietvertās pamattiesības.

11.1. Saeima norāda, ka apstrīdētās likuma normas pirmais un otrais teikums vienīgi piešķir pilnvarojumu Ministru kabinetam, taču pats par sevi nerada personai nekādus jaunus pienākumus vai tiesības.

Apstrīdētās likuma normas pirmais teikums pilnvaro Ministru kabinetu noteikt pārkāpumus, par kuriem atceļamas elektroenerģijas ražotājam piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, un šo tiesību atcelšanas kārtību. Savukārt šīs normas otrais teikums pilnvaro Ministru kabinetu izlemt jautājumu par pienākuma uzlikšanu elektroenerģijas ražotājam atmaksāt nepamatoti vai nelikumīgi saņemto valsts atbalstu.

Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd to, ka Ministru kabinetam ir piešķirts pilnvarojums izlemt šādus jautājumus. Tā iebilst pret valsts atbalsta tiesību atcelšanas obligāto raksturu apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzēto pārkāpumu gadījumos, kā arī pret periodu, par kuru elektroenerģijas ražotājam ir jāatmaksā nepamatoti izmaksātais valsts atbalsts.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmajai daļai persona pieteikumu Satversmes tiesā var iesniegt tikai tad, ja apstrīdētā tiesību norma rada Satversmē ietvertu pamattiesību aizskārumu. Pamattiesību aizskārumus pieteikuma iesniedzējam vienmēr rada negatīvas sekas. Taču apstrīdētās likuma normas pirmais un otrais teikums, kas pilnvaro Ministru kabinetu izlemt noteiktus jautājumus, pret Pieteikuma iesniedzēju ir neitrāls. Šis pilnvarojums pats par sevi Pieteikuma iesniedzējai nerada nekādus jaunus pienākumus vai tiesības. Tie tiesību aspekti, pret kuru noteikšanu pēc būtības iebildusi Pieteikuma iesniedzēja, ir ietverti apstrīdētajos noteikumos. Tādējādi apstrīdētās likuma normas pirmais un otrais teikums neaizskar Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības un atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam tiesvedības turpināšana lietā šajā daļā nav iespējama.

11.2. Saeima uzskata, ka arī apstrīdētās likuma normas trešais teikums neaizskar elektroenerģijas ražotāja pamattiesības, jo nosaka vienīgi komersanta pierādīšanas pienākumu administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu. Proti, nelabvēlīgās sekas Pieteikuma iesniedzējai radot nevis apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertais pierādīšanas pienākums, bet gan Pieteikuma iesniedzējas nespēja konkrētajos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos pierādīt, ka tā ir ievērojusi normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai.

Savukārt Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums paredz izņēmumu no Administratīvā procesa likuma regulējuma, jo noteic, ka administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā atbalsta atgūšanu komersantam ir jāpierāda savas rīcības atbilstība tiesību normām, bet iestādei nav jāpierāda tas, ka komersanta rīcība tām neatbilst. Tieši

šis apgrieztās pierādīšanas standarts, kas noteikts apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā, esot Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību aizskārums cēlonis.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas pamattiesību aizskārums parasti pastāv, ja tiesību norma, kuru persona uzskata par neatbilstošu augstāka juridiska spēka normām, tai ir piemērota (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2013. gada 10. maija sprieduma lietā Nr. 2012-16-01 21.1. punktu*).

No lietai pievienotajiem materiāliem secināms, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums Pieteikuma iesniedzējai ir piemērots gan administratīvajā procesā iestādē, kad tā sniedza Birojam nepieciešamo informāciju un dokumentus, lai pierādītu, ka ir izpildījusi apstrīdētajos noteikumos ietvertās prasības, gan vēlāk administratīvajā procesā tiesā, kad Pieteikuma iesniedzēja pārsūdzēja Atcelšanas lēmumu. Tieši šis pienākums, kas ar apstrīdētās likuma normas trešo teikumu ir noteikts Pieteikuma iesniedzējai un prasa līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka tā, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojusi normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzēju skar tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā ietilpstošās procesuālās garantijas (*sal.: Satversmes tiesas 2025. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2022-32-01 16. punkts*). Tādējādi secināms, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums rada Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 92. pantā ietverto pamattiesību aizskārums.

Līdz ar to tiesvedība daļā par apstrīdētās likuma normas pirmā un otrā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, ir izbeidzama, savukārt daļā par apstrīdētās likuma normas trešā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam ir turpināma.

12. Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu uzdot jautājumus Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.

Esot būtiski noskaidrot, pirmkārt, to, vai valsts atbalsta saņēmēja pienākums atmaksāt visu atbalstu, ko tas saņēmis laikposmā no pēdējā gada pārskata iesniegšanas brīža, gadījumā, kad ir pārkāptas dalībvalsts regulējumā ietvertās prasības, kuras nebija spēkā brīdī, kad atbalsts tika piešķirts un kad Eiropas Komisija izvērtēja tā saderību ar iekšējo tirgu, ir uzskatāms par valsts atbalsta atgūšanu saskaņā ar LESD 108. pantu; otrkārt, to, vai valsts atbalsta atmaksas pienākumu var uzskatīt par sodu, kura piemērošanas procesā ir jāievēro Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 48. pants; treškārt, to, vai ar LESD 108. pantu un Padomes 2015. gada 13. jūlija regulas (ES) 2015/1589,

ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus LESD 108. panta piemērošanai (turpmāk – Regula 2015/1589) 16. un 20. pantu ir saderīgs tāds dalībvalsts regulējums, kas paredz atbalsta saņēmēja pienākumu atmaksāt visu atbalstu, ko tas saņēmis no pēdējā gada pārskata iesniegšanas brīža, gadījumā, ja netiek konstatēts, vai un kādā apmērā pārkāpuma rezultātā ir nepamatoti palielināts saņemtā atbalsta apmērs, un atbalsta saņēmējam ir jāpierāda, ka tā rīcība, saņemot atbalstu, bija atbilstoša visām normatīvajos aktos noteiktajām prasībām, bet kompetentajai iestādei nav jāpierāda pretējais.

12.1. Dalībvalstis, ievērojot LESD 107. un 108. panta prasības, ir tiesīgas ieviest valsts atbalsta shēmas. Tiesiskais regulējums, kas ļauj dalībvalstīm veidot atbalsta shēmas elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem, ir ietverts Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā (ES) 2018/2001 par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu.

Atbilstoši LESD 108. panta pirmajai daļai Eiropas Komisija, sadarbojoties ar dalībvalstīm, pastāvīgi pārskata visas šajās valstīs pastāvošās atbalsta shēmas un iesaka dalībvalstīm attiecīgus pasākumus, kas vajadzīgi sakarā ar iekšējā tirgus pakāpenisku attīstību vai darbību. Latvijas izveidotās valsts atbalsta shēmas saskaņība ar iekšējo tirgu obligātā iepirkuma veidā ir apstiprināta ar Eiropas Komisijas 2017. gada 24. aprīļa lēmumu par valsts atbalstu lietā SA.43140 (2015/NN) „Latvija. Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai” (turpmāk – Eiropas Komisijas lēmums).

LESD 108. panta trešā daļa paredz: ja Eiropas Komisija atzīst, ka, ievērojot LESD 107. pantu, dalībvalsts plāni piešķirt vai mainīt atbalstu nav saderīgi ar iekšējo tirgu, tā nevilcinoties uzsāk LESD 108. panta otrajā daļā paredzēto procedūru. Proti, ja Eiropas Komisija konstatē, ka piešķirtais atbalsts nav saderīgs ar iekšējo tirgu vai ka šādu atbalstu izlieto nepareizi, tā atbilstoši Regulā 2015/1589 ietvertajiem noteikumiem pieņem lēmumu par to, ka attiecīgajai valstij tās noteiktā termiņā tāds atbalsts jāizbeidz vai jāmaina. Attiecībā uz Latvijas izveidoto un ar Eiropas Komisijas lēmumu saskaņoto valsts atbalsta shēmu Eiropas Komisija nav pieņēmusi Regulas 2015/1589 16. un 20. pantā minētos lēmumus. Tādējādi Regulas 2015/1589 16. un 20. pants uz izskatāmo lietu neattiecas.

Eiropas Savienības Tiesa, interpretējot LESD 108. panta trešo daļu, ir norādījusi, ka atbilstoši minētajai tiesību normai ne tikai Eiropas Komisijai, bet arī valsts iestādei ir pienākums pašai pēc savas iniciatīvas atgūt nelikumīgi piešķirtu atbalstu (*sal.: Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā C-349/17 „Eesti Pagar AS” 92.–95. punkts*). Tā kā nelikumīga valsts atbalsta

atgūšanas nosacījumi pēc būtības ir attiecināmi uz ļaunprātīgi izmantotu valsts atbalstu Regulas 2015/1589 izpratnē (*sk. Regulas 2015/1589 20. pantu*), šāds pienākums dalībvalstij ir arī gadījumos, kad tās piešķirtais atbalsts tiek izmantots, pārkāpjot apstiprinātās valsts atbalsta shēmas noteikumus (*sk. Regulas 2015/1589 1. panta "g" apakšpunktu*). Tādējādi ne vien Eiropas Komisijai, bet arī dalībvalstij ir tiesības un pat pienākums atgūt atbalstu, kas piešķirts nelikumīgi vai nepamatoti.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka brīdī, kad atbalsts tika piešķirts un Eiropas Komisija izvērtēja tā saderību ar iekšējo tirgu, normatīvajos aktos nebija noteiktas prasības, kas bija pamatā tai piešķirto obligātā iepirkuma tiesību atcelšanai un pienākumam atmaksāt saņemto valsts atbalstu. Šī Pieteikuma iesniedzējas norāde nav korekta.

Prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu (*sk. Noteikumu Nr. 262 53. punktu*). Uzraugošās iestādes pienākums izvērtēt, vai komersants ir ievērojis pašpatēriņa principu, normatīvajos aktos ir ietverts tikai kopš 2018. gada (*sk. Noteikumu Nr. 262 56.¹ punktu redakcijā, kas bija spēkā no 2018. gada 27. aprīļa līdz 2019. gada 31. decembrim*), bet nosacījums, ka publiskais tirgotājs obligātā iepirkuma ietvaros iepērk tikai saražotās elektroenerģijas atlikumu, kas palicis pēc elektroenerģijas izlietošanas pašu vajadzībām, bija ietverts Elektroenerģijas tirgus likumā jau kopš tā pieņemšanas brīža (*sk. Elektroenerģijas tirgus likuma 28. panta trešo daļu redakcijā, kas bija spēkā no 2005. gada 8. jūnija līdz 2008. gada 14. maijam*). Tātad arī prasība ievērot pašpatēriņa principu pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu.

Dalībvalstij ir tiesības noteikt arī papildu prasības, kas nav bijušas ietvertas normatīvajos aktos brīdī, kad valsts atbalsta shēma tika saskaņota, lai nodrošinātu to, ka šī shēma arī turpmāk būs saderīga ar Eiropas Komisijas lēmumu. Tādējādi ir tikai saprātīgi tas, ka valsts var paplašināt to prasību klāstu, kuru neizpildes gadījumā ražotājs tiek izslēgts no obligātā iepirkuma sistēmas.

Turklāt gadījumos, kad dalībvalsts piemēro Eiropas Savienības tiesības, ciktāl procesuālie jautājumi nav noregulēti ar Eiropas Savienības tiesību aktiem, tie ir dalībvalsts kompetencē, nodrošinot, ka tiek ievēroti līdzvērtības un

efektivitātes principi (*sal.: Eiropas Savienības Tiesas 2019. gada 5. marta sprieduma lietā C-349/17 „Eesti Pagar AS” 138. punkts*). Tā kā Eiropas Savienības tiesībās nav visaptveroši noregulēti noteikumi nedz attiecībā uz procedūru, kādā dalībvalsts piešķir valsts atbalstu, nedz attiecībā uz nepamatoti vai nelikumīgi saņemta atbalsta atgūšanas procedūru, šādu noteikumu paredzēšana ir pašas dalībvalsts ziņā. To, vai apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā pierādīšanas pienākuma sadalījums un apstrīdētajās noteikumu normās paredzētā kārtība, kādā elektroenerģijas ražotājam atceļ obligātā iepirkuma tiesības un uzliek pienākumu atmaksāt nepamatoti saņemtu valsts atbalstu, ir samērīga, Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot šo normu satversmību pēc būtības.

Tādējādi Satversmes tiesai nerodas šaubas par LESD 108. panta interpretāciju saistībā ar dalībvalsts tiesībām atgūt tādu valsts atbalstu, ko komersants saņēmis, pārkāpjot normatīvajos aktos noteiktās prasības šāda atbalsta saņemšanai.

12.2. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, ir svarīgi noskaidrot arī to, vai valsts atbalsta atmaksas pienākumu var uzskatīt par sodu, kura piemērošanas procesā ir jāievēro Hartas 48. pants.

No ilgstošas un konsekventas Eiropas Savienības tiesu judikatūras izriet, ka nelikumīga vai nepamatota valsts atbalsta atgūšana nav sods, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas komersantam (*sk. Eiropas Savienības Vispārējās tiesas 2018. gada 15. novembra sprieduma lietā T-207/10 „Deutsche Telekom AG” 35. punktu ar tajā norādīto judikatūru*). Pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalstu saistītos noteikumus (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 17.1. punktu*). Šāds secinājums izriet arī no Eiropas Komisijas 2019. gada 23. jūlija paziņojuma par nelikumīga un nesaderīga valsts atbalsta atgūšanu (2019/C 247/01) 26. punkta. Turklāt gadījumos, kad atbalsts saņemts nepamatoti vai nelikumīgi, tā atgūšanas procedūrai ir jānoslēdzas ar faktisku visu nepamatoti saņemto summu atmaksu (*sal.: Eiropas Savienības Tiesas 2005. gada 12. maija sprieduma lietā C-415/03 „Komisija pret Grieķiju” 44. punkts*).

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka, pēc tās ieskata, uz apstrīdētajās noteikumu normās ietverto regulējumu ir attiecināma Eiropas Savienības Tiesas

judikatūra par gadījumiem, kad atbalsta saņēmējam ir pienākums atmaksāt atbalsta summas kā sodu par noteiktiem attiecīgā atbalsta administrēšanas regulējuma pārkāpumiem, un atsaukusies uz Eiropas Savienības Tiesas 2004. gada 1. jūlija spriedumu lietā C-295/02 „Gerken”, kā arī 2006. gada 4. maija spriedumu lietā C-286/05 „Haug”. Tomēr abi minētie Eiropas Savienības Tiesas spriedumi attiecas uz Eiropas Savienības Kopējo lauksaimniecības politiku, kura ietverta LESD 3. sadaļā „Lauksaimniecība un zivsaimniecība” un uz kuru neattiecas LESD nosacījumi par valsts atbalstu.

Tādējādi secināms, ka konkrēto jautājumu Eiropas Savienības Tiesa jau ir izskaidrojusi.

Līdz ar to Satversmes tiesa secina, ka tai nav nepieciešams vērsties Eiropas Savienības Tiesā ar lūgumu pieņemt prejudiciālu nolēmumu.

13. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums neatbilst Satversmes 92. pantam, bet apstrīdētās noteikumu normas – Satversmes 105. pantam. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja lūdz Satversmes tiesu vērtēt vairāku tiesību normu atbilstību Satversmes 105. pantam.

Ja ir apstrīdēta vairāku dažāda juridiska spēka tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2019-10-0103 21. punktu*).

13.1. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums ir procesuālā tiesību norma, kas nosaka elektroenerģijas ražotāja pierādīšanas pienākumu administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu. Savukārt apstrīdētās noteikumu normas ir materiālās tiesību normas, kas paredz pārkāpumus, par kuriem atceļamas elektroenerģijas ražotājam piešķirtās tiesības uz valsts atbalstu, kā arī nosaka elektroenerģijas ražotāja pienākumu atmaksāt nepamatoti vai nelikumīgi saņemto valsts atbalstu un periodu, par kuru saņemtais atbalsts ir atmaksājams.

Ņemot vērā apstrīdēto normu saturu, lietas faktiskos apstākļus un pieteikumā norādītos argumentus, efektīvākai lietas izskatīšanai Satversmes tiesa vispirms izvērtēs apstrīdēto noteikumu normu atbilstību Satversmes 105. pantam, bet pēc tam – apstrīdētās likuma normas trešā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam.

13.2. Pieteikuma iesniedzēja ir elektroenerģijas ražotāja, kas izmanto biomasu. Tomēr apstrīdētās noteikumu normas attiecas ne tikai uz komersantiem,

kas elektroenerģijas ražošanai izmanto biomasu, bet arī uz tādiem komersantiem, kas tam pašam nolūkam izmanto citus atjaunojamus energoresursus – hidroenerģiju, biogāzi un vēja enerģiju (*sk. apstrīdēto noteikumu 3. punktu*). Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts bija formulēts tādējādi, ka tas attiecās uz dažādiem elektroenerģijas ražotāju pieļautajiem pārkāpumiem.

Tā kā apstrīdētās noteikumu normas regulē dažādas situācijas, nepieciešams precizēt, kādā apjomā izvērtējama to satversmība (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2023-34-01 15. punktu*).

13.2.1. Saskaņā ar apstrīdēto noteikumu 21. punktu komersantam bija jāaprīko elektrostacija ar tā izraudzītajam elektroenerģijas ražošanas veidam nepieciešamajiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī jānodrošina to atbilstība normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Tātad dažādas tehnoloģijas izmantojošiem ražotājiem varēja būt atšķirīgi mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas, kuri tiem bija jāuzstāda elektrostacijā un kuru darbība tiem bija jānodrošina ar pašu saražoto elektroenerģiju. Tomēr apstrīdētās noteikumu normas visiem elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamus energoresursus obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros, paredzēja vienādas tiesiskās sekas, kas iestājās gadījumos, ja elektrostacijā nebija uzstādīti normatīvo aktu prasībām atbilstoši mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi bija nokavēti ilgāk par 10 dienām, kā arī tad, ja elektrostacijā netika nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostācijas darbības nodrošināšanai.

Satversmes tiesa atzīst: izvērtējot apstrīdēto noteikumu normu ietekmi uz visiem komersantiem neatkarīgi no tā, kādu atjaunojamo energoresursu tie izmanto elektroenerģijas ražošanai, var nodrošināt to, ka Satversmei neatbilstošs regulējums tiek novērsts pēc iespējas efektīvi. Turklāt konkrētajā gadījumā lietā esošie materiāli, tostarp Ministru kabineta atbildes rakstā ietvertie apsvērumi, ir pietiekami, lai apstrīdēto noteikumu normu satversmību izvērtētu attiecībā uz visiem komersantiem, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem energoresursiem.

Līdz ar to Satversmes tiesa vērtēs apstrīdēto noteikumu normu satversmību attiecībā uz komersantiem, kas elektroenerģijas ražošanai izmanto jebkuru no apstrīdēto noteikumu 3. punktā norādītajiem atjaunojamiem energoresursiem.

13.2.2. Apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts paredzēja valsts atbalsta atmaksas pienākumu vairākos gadījumos, kad pieļauti šajos noteikumos paredzētie pārkāpumi.

No lietas materiāliem secināms, ka Pieteikuma iesniedzējai obligātā iepirkuma tiesības tika atceltas un pienākums atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu tika uzlikts tāpēc, ka tā bija pieļāvusi apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētos pārkāpumus. Minētās tiesību normas attiecās uz gadījumiem, kad elektrostacijā nebija uzstādītas normatīvo aktu prasībām atbilstošas mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi bija nokavēti ilgāk par 10 dienām un kad elektrostacijā netika nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai.

Ņemot vērā Pieteikuma iesniedzējas situāciju un lietā sniegtos argumentus, Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās noteikumu normas kā vienotu tiesisko regulējumu, kas paredz atcelt iepriekš piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros un uzlikt pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu, ja pieļauti apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētie pārkāpumi.

14. Satversmes 105. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.” Ņemot vērā to, ka izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, apstrīdētās noteikumu normas vērtējamas Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

Ar tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, tostarp personas ekonomiskās intereses, kas saistītas ar komercdarbību (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu*). Tiesības uz īpašumu ietver arī līgumu tiesības ar ekonomisku vērtību (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka tiesības uz īpašumu aizsargā ar Ekonomikas ministrijas izdoto administratīvo aktu un ar publisko tirgotāju noslēgto līgumu piešķirtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju par paaugstinātu cenu obligātā iepirkuma ietvaros. Šādos gadījumos tiesību uz īpašumu objekts ir ražotāja iegūtās tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros (*sal.: Satversmes tiesas 2021. gada 28. maija lēmuma*

par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-52-01 13.1. punkts un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 20. punkts).

No lietas materiāliem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja Elektrostacijā ražo elektroenerģiju. Uz Ekonomikas ministrijas lēmuma pamata Pieteikuma iesniedzēja ieguvusi tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Tādējādi šīs Pieteikuma iesniedzējai ar administratīvo aktu piešķirtās tiesības ietilpst tiesību uz īpašumu tvērumā.

Apstrīdētās noteikumu normas ierobežo minētās tiesības, jo gadījumā, ja komersants elektrostacijā nav uzstādījis normatīvo aktu prasībām atbilstošus mērāparātus vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādīto mērāparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņi ir nokavēti ilgāk par 10 dienām, kā arī tad, ja elektrostacijā netiek nodrošināta saražotās elektroenerģijas izlietošana elektrostacijas darbības nodrošināšanai, proti, netiek ievērots pašpatēriņa princips, tās paredz gan obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, gan pienākumu atmaksāt valsts atbalstu par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa.

Līdz ar to apstrīdētās noteikumu normas Pieteikuma iesniedzējai ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

15. Noskaidrojot, vai personas tiesību uz īpašumu ierobežojums ir attaisnojams, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai tas ir noteikts ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu, tostarp ievērojot labas likumdošanas principu (*sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19. punktu*).

Satversmes tiesa jau vairākkārt secinājusi, ka tiesības uz īpašumu var ierobežot arī ar Ministru kabineta noteikumiem (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32. punktu un 2023. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2022-28-03 13.1. punktu*). Tomēr Ministru kabineta tiesības izdot ārējus normatīvus aktus sniedzas vien tiktāl, ciktāl likumā Ministru kabinetam ir piešķirts šāds pilnvarojums.

Apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, pamatojoties citstarp uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturto daļu un apstrīdēto likuma normu. Šajās normās paredzēts, ka Ministru kabinets nosaka obligātā iepirkuma uzraudzības kārtību, pārkāpumus, par kuriem atceļamas obligātā iepirkuma tiesības, kā arī kārtību, kādā tās atceļamas.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas, pārkāpjot parlamenta virsvadības principu, jo tajās ietvertie obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas pamati un uzliktais pienākums atmaksāt saņemto valsts atbalstu ir atzīstami par tik svarīgiem valsts un sabiedrības dzīves jautājumiem, ka tie bija jāizlemj pašam likumdevējam. Turklāt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts esot izdots, pārkāpjot likumdevēja piešķirto pilnvarojumu, jo paredzot elektroenerģijas ražotāja pienākumu atmaksāt visu saņemto valsts atbalstu par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa, nevis tikai tāda valsts atbalsta apmēra atgūšanu, kas ir saņemts nepamatoti vai nelikumīgi.

Satversmes tiesa jau iepriekš secinājusi, ka Saeima ir noregulējusi svarīgākos jautājumus attiecībā uz ražotāju tiesībām pārdot saražoto elektroenerģiju obligāti iepērkamā elektroenerģijas apjoma veidā, savukārt Ministru kabinetam piešķirtais pilnvarojums neizvirza konkrētus kritērijus obligātā iepirkuma tiesību saņemšanai, īstenošanai vai atcelšanai. Ministru kabinets, rīkojoties pilnvarojuma ietvaros, šos kritērijus var noteikt pats (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 32.1. punktu*). Apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunkts nosaka divus no gadījumiem, kad tiesības piedalīties obligātajā iepirkumā ir atceļamas. Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā ir noteikts komersanta pienākums atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu, proti, tādu atbalstu, ko komersants ieguvīš, neizpildot normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa. Tādējādi apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas uz Elektroenerģijas tirgus likuma 29. panta ceturtajā daļā un apstrīdētajā likuma normā ietvertā pilnvarojuma pamata. Tas, vai apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā noteiktais pienākums atmaksāt visu saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu ir samērīgs, ir tāds apsvērums, kas saistīts ar minētās normas satversmības vērtējumu pēc būtības.

Lietas dalībnieki nav izteikuši iebildumus un arī Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās noteikumu normas ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām un ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdēto noteikumu normu izdošanas procesā nav ievērots arī labas likumdošanas princips, jo nav ņemtas vērā Eiropas Savienības tiesību prasības. Proti, apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā noteiktās tiesiskās sekas nevarot tikt pielāgotas vai individuāli izvērtētas atkarībā no konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem, kā to paredz samērīguma princips un

Eiropas Savienības Tiesas judikatūra. Savukārt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts nenosakot tādu valsts atbalsta atgūšanas kārtību, kura būtu vērsta uz iepriekšējās situācijas atjaunošanu un atbilstoši kurai tiktu atgūta tikai tā valsts atbalsta daļa, kura faktiski ir saņemta nepamatoti. Ja Ministru kabinets būtu ņēmis vērā Eiropas Savienības tiesību prasības, tas būtu paredzējis mazāk ierobežojošus līdzekļus apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Kā Satversmes tiesa jau norādīja šā sprieduma 12.3. punktā, no ilgstošas un konsekventas Eiropas Savienības Tiesas judikatūras izriet, ka nelikumīga vai nepamatota valsts atbalsta atgūšana nav sods, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas komersantam, un ka gadījumos, kad atbalsts saņemts nepamatoti vai nelikumīgi, tā atgūšanas procedūrai ir jānoslēdzas ar faktisku visu nepamatoti saņemto summu atmaksu. Pieteikuma iesniedzējas apsvērumi pēc būtības ir saistīti ar jautājumu par to, vai Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās noteikumu normas, ir ievērojis samērīguma principu. Tādējādi attiecīgos argumentus Satversmes tiesa pārbaudīs, vērtējot apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētajās noteikumu normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts, pamatojoties uz likumu.

16. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Ministru kabinets norāda, ka apstrīdētajās noteikumu normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir sabiedrības labklājības un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Apstrīdētās noteikumu normas padarot valsts atbalsta shēmu efektīvāku, novēršot nepamatotu valsts atbalsta saņemšanu. Tādējādi tiekot samazinātas elektroenerģijas galalietotāju izmaksas, vienlaikus izskaužot nesaimniecisku un negodprātīgu rīcību nozarē un stiprinot Latvijas tautsaimniecību. Arī Pieteikuma iesniedzēja piekrīt, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – nodrošināt sabiedrības labklājības aizsardzību.

Jebkura valsts atbalsta shēma tiek veidota un valsts atbalsts tiek piešķirts ar noteiktu mērķi. Valsts atbalsts enerģētikas jomā Eiropas Savienībā ir nozīmīgs instruments virzībai uz klimatneitralitāti (*sk.: Schöning F., Ziegler C. What is State Aid. In: Hancher L., de Hauteclocque A., Salerno F. M. (Eds.) State Aid and The*

Energy Sector. Oxford: Hart, 2018, p. 4). Tādēļ arī Latvijā ieviestās atbalsta shēmas – obligātā iepirkuma sistēmas – mērķis ir veicināt atjaunojamo energoresursu un augstas efektivitātes koģenerācijas izvēršanu (*sk. Eiropas Komisijas lēmuma 4. punktu*).

Valsts atbalsts sniedz komersantiem priekšrocības darboties attiecīgajā komercdarbības nozarē. Tādēļ sabiedrības labklājības interesēs ir nodrošināt to, lai valsts atbalsts būtu mērķēts un tiktu sniegts tikai tādiem komersantiem, kuri ievēro tiesību normās noteiktās prasības un ar savu darbību veicina valsts atbalsta shēmas mērķa sasniegšanu. Attiecīgi valstij ir pienākums uzraudzīt valsts atbalsta izmantošanu un nodrošināt to, ka tiek saglabāts konkurētspējīgs tirgus un novērsts nesamērīgs un nepamatots tirgus izkropļojums (*sal.: Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03 13. punkts un 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 22. punkts*).

Obligātā iepirkuma tiesību atcelšana gadījumā, ja netiek ievērots pašpatēriņa princips vai netiek izpildīta prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām vai prasība savlaicīgi kalibrēt vai verificēt šos mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas, un nepamatoti saņemtā atbalsta atmaksāšana par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa nodrošina to, ka komersantam, kurš neievēro valsts atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, vairs netiek piešķirtas nepamatotas priekšrocības un nepamatoti piešķirtais valsts atbalsts tiek atgūts. Tātad apstrīdētās noteikumu normas ir vērstas uz sabiedrības kopējo interesi sniegt efektīvu un mērķtiecīgu valsts atbalstu elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamos energoresursus, neliekot galalietotājiem pārmaksāt par izmantoto elektroenerģiju. Tādējādi ar apstrīdētajām noteikumu normām tiek aizsargātas visas sabiedrības intereses saistībā ar obligātā iepirkuma tiesību sniegto priekšrocību mērķētu piešķiršanu.

Līdz ar to apstrīdētajās noteikumu normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīms mērķis – sabiedrības labklājības aizsardzība.

17. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda tas, vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti legītīmā mērķa sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmo mērķi.

Pieteikuma iesniedzēja neiebilst un arī Ministru kabinets atbildes rakstā norādījis, ka apstrīdētās noteikumu normas ir piemērotas pamattiesību ierobežojuma legītīmā mērķa sasniegšanai, jo palīdz elektroenerģijas tirgū novērst

nepamatotus konkurences izkropļojumus, kas savukārt ietekmē elektroenerģijas gala cenu.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka apstrīdētajos noteikumos ietvertās normas, kuras pilnvaro Biroju izdot administratīvo aktu, ar kuru tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības gadījumā, kad elektroenerģijas ražotājs nespēj izpildīt normatīvajos aktos noteiktās prasības, ir piemērotas tam, lai izslēgtu negodprātīgus un nesaimnieciskus ražotājus no obligātā iepirkuma sistēmas (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 42. punkts*). Tāpat Satversmes tiesa ir secinājusi, ka valsts, atceļot obligātā iepirkuma tiesības un uzliekot pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu gadījumā, ja ražotājs ir pārkāpis normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai, var novērst nepamatotu tirgus izkropļojumu (*sal.: Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 16. punkts*).

Elektroenerģijas tirgus likuma 30. panta 1.¹ daļā ietvertais pašpatēriņa princips paredz, ka publiskais tirgotājs no elektroenerģijas ražotāja iepērk visu saražotās elektroenerģijas atlikumu, kas palicis pēc tās izlietošanas elektrostacijas vajadzībām. Pašpatēriņa principa neievērošana izpaužas tādējādi, ka elektrostacijas darbība tiek nodrošināta nevis ar elektrostacijā saražoto elektroenerģiju, bet gan ar elektroenerģiju, kas iepirkta par tirgus cenu. Šādos apstākļos elektrostacijā saražotās elektroenerģijas atlikums, kas pārdodams publiskajam tirgotājam par cenu, kas ir augstāka nekā tirgus cena, ir ievērojami lielāks un līdz ar to komersantam var rasties iespēja saņemt nepamatoti lielu valsts atbalstu. Tas secīgi ietekmē arī elektroenerģijas gala cenu, kas jāmaksā elektroenerģijas galalietotājiem.

Savukārt apstrīdētajos noteikumos ietvertā prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī prasība savlaicīgi kalibrēt vai verificēt šos mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas ir būtisks instruments, lai uzraudzības iestāde varētu efektīvi pārliecināties par to, vai ražotāja sniegtā informācija, citstarp par pašpatēriņa principa ievērošanu, ir ticama (*sk. Ministru kabineta atbildes rakstu*). Proti, tad, ja elektroenerģijas ražotājs nav aprīkojis elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām vai nav tos savlaicīgi kalibrējis vai verificējis, rodas šaubas par to, vai komersanta sniegtā informācija un aprēķinu formulās izmantotie dati ir precīzi un pamatoti un neietekmē ražotājam izmaksājamā atbalsta apmēru.

Tātad valsts, komersantam atceļot obligātā iepirkuma tiesības un uzliekot pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu tādā gadījumā, ja komersants nav ievērojis pašpatēriņa principu vai nav uzstādījis elektrostacijā atbilstošus mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas, vai ir ilgāk par 10 dienām nokavējis termiņus uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu kalibrācijai vai verifikācijai, var novērst nepamatotu tirgus izkropļojumu un nodrošināt to, ka valsts atbalstu saņem tikai tādi komersanti, kuri ir ievērojuši normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai. Tādējādi apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā paredzētā obligātā iepirkuma tiesību atcelšana un izmaksātā valsts atbalsta atgūšana gadījumā, kad pieļauti apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzētie pārkāpumi, ir piemērots līdzeklis sabiedrības labklājības aizsardzībai.

Līdz ar to izraudzītais līdzeklis ir piemērots pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai.

18. Satversmes tiesai, vērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārbauda arī tas, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai. Apstrīdētajās noteikumu normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Turklāt saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kas iepriekš bijis ietverts un arī šobrīd esot ietverts tiesību normās, – brīdinājumu, kas komersantam nosūtāms apstrīdēto noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktā paredzēto pārkāpumu konstatācijas gadījumā, nosakot termiņu šo pārkāpumu novēršanai. Tāpat alternatīvs līdzeklis būtu tāda regulējuma paredzēšana apstrīdētajās noteikumu normās, kas tiesību piemērotājam ļautu ņemt vērā to, vai elektroenerģijas ražotājs pārkāpumus ir pieļāvis apzināti un ar mērķi nepamatoti gūt valsts atbalstu. Turklāt attiecībā uz apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā noteikto nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksas pienākumu personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis būtu paredzēt, ka šāds pienākums attiecas tikai uz gadījumiem, kad pārkāpums, kura dēļ tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības, nav formāls un reāli rada iespēju saņemt nepamatotu valsts atbalstu.

Savukārt Ministru kabinets norāda, ka nepastāv citi tikpat iedarbīgi līdzekļi, kas pamattiesības ierobežotu mazāk. Valsts baudot plašu rīcības brīvību, lemjot par to, kādā veidā ir sasniedzami valsts atbalsta shēmas mērķi. Elektroenerģijas ražotājam kā atbildīgam un gādīgam komersantam esot zināmi obligātā iepirkuma sistēmas ietvaros tam uzliktie pienākumi, citstarp par verificētām vai kalibrētām mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmām un saražotās elektroenerģijas izlietošanu elektrostacijas darbības nodrošināšanai. Tādēļ papildu mehānisms šo pienākumu izpildes nodrošināšanai neesot nepieciešams. Turklāt likumdevējs, pieņemot grozījumus Elektroenerģijas tirgus likumā, esot uzdevis Ministru kabinetam pilnveidot obligātā iepirkuma tiesību sistēmu un uzlikt lielāku atbildību elektroenerģijas ražotājiem, lai tādējādi nodrošinātu valsts atbalstu regulējošajās tiesību normās noteikto pienākumu izpildi.

18.1. Lai novērtētu, vai komersanta individuāla brīdināšana kā obligātā iepirkuma sistēmas īstenošanā ietilpstoša procesuālā kārtība varētu būt uzskatāma par tādu pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, kas ļautu sasniegt ierobežojuma leģitīmo mērķi tikpat efektīvi, Satversmes tiesai jāņem vērā, cik būtiskas ir apstrīdētajos noteikumos ietvertās prasības ievērot pašpatēriņa principu un aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī savlaicīgi kalibrēt vai verificēt šos mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas.

Kā jau iepriekš tika norādīts, no LESD 108. panta trešās daļas izriet dalībvalsts atbildīgo iestāžu pienākums pēc savas iniciatīvas atgūt nepamatoti vai nelikumīgi sniegtu valsts atbalstu. Valsts atbalsts sniedz komersantiem priekšrocības darboties attiecīgajā komercdarbības nozarē un rada konkurences ierobežojumus, tādēļ ir svarīgi, lai tas būtu mērķēts un tiktu sniegts tikai tādiem komersantiem, kuri ievēro tiesību normās noteiktās prasības. Tātad atbildīgajai iestādei ir jāraugās, lai komersanti ievērotu visas ar obligātā iepirkuma sistēmu saistītās normatīvo aktu prasības. Savukārt šo prasību neievērošanas gadījumā tai pēc iespējas ātrāk ir jāpārtrauc un jāatgūst nepamatoti izmaksātais valsts atbalsts.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka viens no mērķiem, kuru labad tika pieņemts 2020. gada 30. janvāra likums „Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā”, kas ietvēra apstrīdēto likuma normu, ar kuru Ministru kabinets tika pilnvarots noteikt pārkāpumus, par kuriem atceļamas komersantam piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības, bija efektīva obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzības un kontroles mehānisma nostiprināšana likuma līmenī. Likumprojekta Nr. 77/Lp13 „Grozījumi Elektroenerģijas tirgus likumā” (turpmāk –

Likumprojekts) sagatavošanas un izskatīšanas gaitā vairākkārt ticis uzsvērts, ka iepriekš to elektroenerģijas ražotāju, kuri neatbilst valsts atbalsta saņemšanas kritērijiem vai neievēro normatīvās prasības valsts atbalsta saņemšanai, uzraudzība un tiem piešķirto valsts atbalsta tiesību atcelšana neesot bijusi pienācīgi reglamentēta normatīvajos tiesību aktos. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas sēdēs ticis diskutēts par to, kādi elektroenerģijas ražotāja pārkāpumi būtu uzskatāmi par tik būtiskiem, lai tam atceltu piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības un liktu atmaksāt izmaksāto valsts atbalstu, taču ar apstrīdētās likuma normas pirmo teikumu šādu pārkāpumu noteikšana tikusi atstāta Ministru kabineta ziņā.

Ministru kabinets, izpildot minēto pilnvarojumu un izdodot apstrīdētos noteikumus, ir lēmis, ka divi no pārkāpumiem, kuri uzskatāmi par tik būtiskiem, lai par tiem komersantam atceltu piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības un liktu atmaksāt saņemto valsts atbalstu par attiecīgo periodu, ir pašpatēriņa principa neievērošana un normatīvo aktu prasībām atbilstošu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana elektrostacijā vai uzstādīto mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verificācijas termiņa ilgstošs nokavējums.

Šā sprieduma 17. punktā Satversmes tiesa jau secināja, ka pašpatēriņa principa neievērošana var novest pie elektrostacijas pārkompensācijas – tādas situācijas, kad elektroenerģijas ražotājs valsts atbalsta ietvaros saņem lielāku finansiālu labumu, nekā nepieciešams ar obligāto iepirkumu saistīto izmaksu segšanai un saprātīgas peļņas nodrošināšanai. Savukārt dati, kurus sniedz elektrostacijā uzstādītie mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas, citstarp tiek izmantoti, lai aprēķinātu elektroenerģijas ražotājam piešķiramā valsts atbalsta apmēru un pārbaudītu, vai nav notikusi elektrostacijas pārkompensācija. Ja elektrostacijā nav uzstādīti normatīvo aktu prasībām atbilstoši mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas vai uzstādītie mēraparāti vai mērlīdzekļu sistēmas nav kalibrētas vai verificētas, uzraugošā iestāde nevar pārliecināties par ražotāja iesniegto datu precizitāti un ticamību. Tādējādi dati, kas iegūti no šādiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, var novest pie tā, ka elektroenerģijas ražotājam tiek aprēķināts pārāk liels valsts atbalsta apmērs.

LESD 107. panta pirmā daļa paredz, ka ar iekšējo tirgu nav saderīgs tāds valsts atbalsts, kas rada vai var radīt konkurences izkropļojumus, dodot priekšroku konkrētiem uzņēmumiem. Tas, ka elektroenerģijas ražotājs saņem lielāku finansiālo labumu nekā tam obligātā iepirkuma ietvaros pienāktos, rada nepamatotu tirgus izkropļojumu un attiecīgi ir pretrunā ar valsts atbalsta

piešķiršanas mērķi. Tādējādi Satversmes tiesa atzīst, ka pašpatēriņa principa neievērošana, normatīvo aktu prasībām atbilstošu mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana, kā arī šo mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņa ilgstošs nokavējums ir uzskatāmi par būtiskiem valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumiem.

Satversmes tiesa uzskata, ka Pieteikuma iesniedzēja attiecīgo alternatīvo līdzekli norādījusi, vēlēdamās panākt, lai normatīvajos aktos tiktu paredzēta cita procesuālā kārtība jeb priekšrocība gadījumā, kad pieļauts būtisks normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpums. Faktiski Pieteikuma iesniedzēja vēlas, lai tad, ja komersants nav ievērojis pašpatēriņa principu vai elektrostacijā nav uzstādījis normatīvo aktu prasībām atbilstošus mēraparātus vai mērlīdzekļu sistēmas, vai nav veicis šo mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrāciju vai verifikāciju ilgāk par 10 dienām, neiestātos tiesību normās skaidri noteiktās sekas – tiesību piedalīties obligātajā iepirkumā atcelšana un valsts atbalsta atmaksas pienākums –, bet komersantam tiktu atgādināts par nepieciešamību ievērot tiesību normās noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai un tas tiktu individuāli brīdināts par sekām, kuras jau tā skaidri izriet no tiesību normām.

Brīdinājuma nosūtīšana gadījumā, kad komersants ir pieļāvis būtisku normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu, nemainītu tiesiskās sekas, kas būtu radušās pieļautā pārkāpuma rezultātā, proti, to, ka konkrētā laika periodā valsts atbalsts būtu saņemts nepamatoti. Brīdinājums kalpotu tikai kā atgādinājums komersantam par to, ka turpmāk tam jāievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības. Gadījumā, ja konstatētais pārkāpums noteiktajā termiņā netiktu novērsts, brīdinājums faktiski sniegtu komersantam priekšrocību – iespēju vēl kādu laiku piedalīties obligātajā iepirkumā – un tikai aizkavētu tiesiskās sekas, kas attiecināmas uz komersantu, kurš neievēro tam normatīvajos aktos noteiktās prasības. Turklāt arī tādā gadījumā, ja komersants pēc brīdinājuma saņemšanas novērstu konstatētos pārkāpumus, viņam būtu priekšrocība salīdzinājumā ar citiem komersantiem, kuri ievērojuši tiem normatīvajos aktos noteiktās prasības un pamatoti saņēmuši valsts atbalstu.

Nemot vērā nepieciešamību pēc iespējas ātrāk pārtraukt un atgūt nepamatoti sniegtu valsts atbalstu, komersanta brīdināšana nevar tikt uzskatīta par tādu līdzekli, ar kuru pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

18.2. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka alternatīvs līdzeklis apstrīdētajās noteikumu normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai būtu arī tāda regulējuma paredzēšana, kas tiesību piemērotājam ļautu ņemt vērā to, vai elektroenerģijas ražotājs pārkāpumus ir pieļāvis apzināti un ar mērķi nepamatoti gūt valsts atbalstu.

Visiem komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, īstenojot tiem piešķirtās tiesības, ir jārikojas kā rūpīgiem un atbildīgiem saimniekiem un jāizpilda visi tiesību normās noteiktie pienākumi. Šāds pienākums ir jo īpaši nozīmīgs, ņemot vērā to, ka apstrīdēto noteikumu normu spēkā esības laikā par valsts atbalstu citstarp maksāja elektroenerģijas galalietotāji (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 18. punktu*). Viens no Elektroenerģijas tirgus likuma mērķiem ir nodrošināt to, lai visiem elektroenerģijas lietotājiem, ievērojot normatīvo aktu prasības, visefektīvākajā iespējamā veidā un par pamatotām cenām tiktu droši un kvalitatīvi piegādāta elektroenerģija. Pašpatēriņa principa neievērošana, normatīvo aktu prasībām atbilstošu mērparātu vai mērlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana vai to kalibrācijas vai verificācijas neveikšana noteiktajā termiņā apdraud minētā mērķa sasniegšanu un sabiedrības labklājību neatkarīgi no tā, vai komersants šos pārkāpumus ir pieļāvis ar nodomu vai aiz neuzmanības. Proti, tiesiskās sekas, kas iestājas pārkāpumu rezultātā gadījumos, kad valsts atbalsts tiek saņemts nepamatoti, – tirgus izkropļojums un elektroenerģijas kopējās cenas palielināšanās – neatšķiras atkarībā no pieļautās vainas pakāpes. Tātad piedāvātā alternatīva neveicinātu apstrīdēto noteikumu normu leģitīmā mērķa sasniegšanu, jo nenodrošinātu to, ka komersantam, kurš neievēro valsts atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, vairs netiek piešķirtas nepamatotas priekšrocības un nepamatoti piešķirtais valsts atbalsts tiek atgūts.

Tādējādi, ievērojot nepieciešamību pārtraukt un atgūt nepamatoti sniegtu valsts atbalstu un elektroenerģijas ražotāja pienākumu rīkoties kā rūpīgam un atbildīgam saimniekam, tāda regulējuma noteikšana, kurš uzliktu pienākumu tiesību piemērotājam, lemjot par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksu, ņemt vērā ražotāja vainas pakāpi, nevar tikt uzskatīta par līdzekli, ar kuru pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

18.3. Pieteikuma iesniedzēja kā saudzējošāku līdzekli ir norādījusi arī pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu tikai tādā gadījumā, ja komersanta pieļautais normatīvo aktu pārkāpums nav formāls, bet ir reāli radījis iespēju saņemt

nepamatotu valsts atbalstu. Lai pamatotu to, kāpēc šāds līdzeklis būtu uzskatāms par saudzējošāku līdzekli, Pieteikuma iesniedzēja ir izvērsti skaidrojusi, kāpēc tās pieļautie pārkāpumi nav varējuši ietekmēt saņemtā valsts atbalsta – obligātā iepirkuma ietvaros pārdotās elektroenerģijas – apmēru.

Satversmes tiesa, vērtējot komersanta individuālu brīdināšanu kā komersanta pamattiesības mazāk ierobežojošu līdzekli, jau secināja, ka pašpatēriņa principa neievērošana, normatīvo aktu prasībām atbilstošu mērāparātu vai mērķlīdzekļu sistēmu neuzstādīšana, kā arī šo mērāparātu vai mērķlīdzekļu sistēmu kalibrācijas vai verifikācijas termiņa ilgstošs nokavējums ir uzskatāmi par būtiskiem valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumiem, kas var novest pie tādas situācijas, ka elektroenerģijas ražotājs saņem lielāku finansiālo labumu nekā tam obligātā iepirkuma ietvaros pienāktos saņemt. Tādējādi minētie pārkāpumi nav uzskatāmi par formāliem pārkāpumiem, jo reāli rada komersantam iespēju nepamatoti saņemt valsts atbalstu.

Savukārt attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējas argumentiem par to, ka tās pieļautie pārkāpumi bijuši formāli, jo nav ietekmējuši saņemtā valsts atbalsta apmēru, Satversmes tiesa norāda, ka tās kompetencē nav pārbaudīt, vai vispārējā tiesa konkrētajā lietā ir pareizi piemērojusi tiesību normas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 30. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-08-01 13. punktu*).

Līdz ar to nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi varētu sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

19. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajam mērķim, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 7. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro līdzsvarojamās intereses un jānoteic, kurai no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte. Izskatāmajā lietā ir līdzsvarojamas, no vienas puses, tāda komersanta intereses, kurš bija ieguvis tiesības saņemt valsts atbalstu, un, no otras puses, ar apstrīdētajās noteikumu normās noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi aptvertās sabiedrības labklājības intereses.

Viena no Eiropas Savienības galvenajām politiskajām prioritātēm ir Eiropas zaļais kurss, kura mērķis ir sasniegt klimatneitralitāti līdz 2050. gadam. Eiropas Komisija ir atzinusi: lai šo mērķi sasniegtu, nepieciešams veicināt arī atjaunojamo

energoresursu izmantošanu (*sk. Eiropas Komisijas paziņojumu – Eiropas zaļais kurss (COM/2019/640) – un Eiropas Komisijas paziņojuma – Pamatnostādnes par valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētikas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) – 1. punktu*). Tā kā klimata mērķu sasniegšana un Latvijas enerģētiskās neatkarības veicināšana ir visas sabiedrības interesēm atbilstoši mērķi, tad sabiedrības interesēs ir arī tas, lai obligātā iepirkuma tiesības tiktu piešķirtas un saglabātas tikai tādiem elektroenerģijas ražotājiem, kuri ar savu darbību palīdz šos mērķus sasniegt. Tādējādi efektīva kontrole pār valsts atbalstu saņemšana komersanta darbību ir veids, kādā tiek nodrošināta sabiedrības labklājības interešu aizsardzība valsts atbalsta jomā.

Satversmes tiesa šā sprieduma 12.2. punktā jau konstatēja, ka prasība aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem un prasība ievērot pašpatēriņa principu pastāvēja gan laikā, kad Pieteikuma iesniedzējai tika piešķirtas tiesības pārdot Elektrostacijā saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros, gan laikā, kad Eiropas Komisija vērtēja Latvijas īstenotās valsts atbalsta shēmas saderību ar iekšējo tirgu. Tādējādi minētās prasības komersantam bija zināmas un nav tādas, kurām tam būtu vajadzējis īpaši pielāgoties.

Turklāt apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunkts paredz elektroenerģijas ražotāja pienākumu atmaksāt saņemto valsts atbalstu tikai par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa, nevis atmaksāt visu atbalstu, ko tas saņēmis kopš obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanas brīža. Tieši gada pārskatā ietvertā informācija un dati ļauj uzraugošajai iestādei pārliecināties par valsts atbalsta saņemšanai normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu. Ja gada pārskatā ietvertā informācija vai dati uzraugošajai iestādei rada šaubas par elektrostacijas atbilstību normatīvo aktu prasībām un vēlāk elektrostacijā veiktā pārbaude šīs šaubas apstiprina, tad secināms, ka par attiecīgo periodu izmaksātais atbalsts ir saņemts nepamatoti. Tādējādi valsts atbalsta atmaksāšana par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa ir pamatota un samērīga.

Ja komersants nepilda tiesību normās noteiktās prasības, tas nevar paļauties uz to, ka valsts joprojām tam sniegs atbalstu un neliks atmaksāt jau saņemto atbalstu par attiecīgo periodu. Turklāt ikvienā gadījumā, kad uzraugošā iestāde lemj par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu, tiek sniegts individuāls novērtējums Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā (*sal.: Satversmes tiesas 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 42. punkts*). Arī Pieteikuma iesniedzējas gadījumā pirms apstrīdētajās noteikumu normās ietverto

tiesisko seku – obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas un attiecīgajā periodā saņemtā valsts atbalsta atmaksas pienākuma uzlikšanas – piemērošanas ir veikts individuāls novērtējums par iemesliem un apstākļiem, kuru dēļ Birojs secinājis, ka Pieteikuma iesniedzēja ir pārkāpusi normatīvajos aktos noteiktās prasības ievērot pašpatēriņa principu un aprīkot elektrostaciju ar normatīvo aktu prasībām atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām.

Tādējādi Ministru kabinets, apstrīdētajās noteikumu normās nosakot pamattiesību ierobežojumu, ir rūpējies par visas sabiedrības interesēm, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tie komersanti, kuri izpilda prasības saistībā ar obligātā iepirkuma sistēmu, un līdzsvarojis šīs intereses ar personas pamattiesību ierobežojumu. Līdz ar to labums, ko sabiedrība gūst no tā, ka komersantam, kurš nav ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības, proti, nav ievērojis pašpatēriņa principu, nav aprīkojis elektrostaciju ar atbilstošiem mēraparātiem vai mērlīdzekļu sistēmām, kā arī nav savlaicīgi veicis mēraparātu vai mērlīdzekļu sistēmu kalibrāciju vai verifikāciju, tiek atceltas obligātā iepirkuma tiesības un uzlikts pienākums atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu, ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas komersantam rodas tā pamattiesību ierobežojuma rezultātā.

Tātad apstrīdētajās noteikumu normās ietvertais personas pamattiesību ierobežojums ir samērīgs un apstrīdētās noteikumu normas atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

20. Pieteikuma iesniedzēja lūdz izvērtēt arī apstrīdētās likuma normas trešā teikuma atbilstību Satversmes 92. pantam. Tā uzskata, ka minētā norma pārkāpj Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietverto nevainīguma prezumpciju, jo paredz fakta legālo prezumpciju par elektroenerģijas ražotāja pieļautu normatīvo aktu pārkāpumu un pienākums atspēkot šo prezumpciju ir uzlikts pašam ražotājam. Ja Satversmes tiesa secinātu, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums neskar nevainīguma prezumpcijas principu, tad Pieteikuma iesniedzēja lūdz vērtēt minētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām.

Saeima piekrīt, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums vispār ietilpst Satversmes 92. pantā garantēto tiesību uz taisnīgu tiesu tvērumā, taču uzskata, ka izskatāmajā lietā vērtējama minētās normas atbilstība vienīgi Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

21. Satversmes 92. panta pirmie divi teikumi nosaka: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.”

Atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus – savstarpēji saistītas tiesības. Savukārt Satversmes 92. panta otrajā teikumā ietvertais nevainīguma prezumpcijas princips liedz pret personu izturēties tā, it kā būtu jau pierādīts, ka tā ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu. Tas prasa nodrošināt personas tiesības tikt uzskatītai par nevainīgu izvirzītajās apsūdzībās, kamēr tās vaina netiek konstatēta likumā noteiktajā kārtībā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-08-01 8. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai nevainīguma prezumpcija, lai gan tā tieši attiecas uz krimināltiesību jomu, tomēr kopumā veido arī tiesību uz taisnīgu tiesu saturu tā plašākajā nozīmē. Proti, šis princips ietilpst arī Konvencijas 6. panta 1. punkta tvērumā (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 13. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi: lai noteiktu, vai konkrētā lieta ir skatāma Konvencijas 6. panta krimināltiesiskajā aspektā, tā jāizvērtē pēc trim kritērijiem – pēc konkrētā nodarījuma kvalifikācijas valsts tiesību aktos, pēc tā rakstura un smaguma, kā arī pēc personai par to draudošā soda bardzības (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 8. jūnija sprieduma lietā „Engel and Others v. The Netherlands”, pieteikumi Nr. 5100/71, Nr. 5101/71, Nr. 5102/71, Nr. 5334/72 un Nr. 5370/72, 82. punktu*).

Tādējādi Satversmes tiesai vispirms jānoskaidro, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums reglamentē tādu tiesību jomu, uz kuru attiecināma nevainīguma prezumpcija.

21.1. Tiesības pārdot saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros elektroenerģijas ražotājam tiek piešķirtas ar administratīvo aktu. Ja elektroenerģijas ražotājs neievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai, tad uzraugošajai iestādei ir jāpieņem administratīvais akts, ar kuru tam piešķirtās tiesības tiek atceltas un uzlikts pienākums atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums ir procesuāla tiesību norma, kas administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu paredz elektroenerģijas ražotāja pienākumu pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas, saņemot

valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

Šo prasību neievērošana Latvijas tiesību sistēmā nav kvalificēta nedz kā krimināli sodāms noziedzīgs nodarījums, nedz kā administratīvs pārkāpums, par kuru paredzams administratīvais sods. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums neattiecas uz nodarījumu, kas paredzēts ar krimināltiesībām saistītos tiesību aktos.

21.2. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka attiecībā uz otro un trešo kritēriju, proti, konkrētā nodarījuma raksturu un smagumu un personai par to draudošā soda bardzību, jāņem vērā nodarījuma būtība un par to paredzētās sankcijas raksturs. Ja normai ir vispārējs raksturs un sankcijai ir gan preventīvs, gan sodošs mērķis, tad atzīstams, ka attiecīgais nodarījums ir pielīdzināms autonomajam noziedzīga nodarījuma jēdzienam Konvencijas 6. panta izpratnē (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1984. gada 21. februāra sprieduma lietā „Ozturk v. Germany”, pieteikums Nr. 8544/79, 53. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka pienākumam atmaksāt saņemto valsts atbalstu par visu periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa ir sodošs raksturs. Arī valsts atbalsta apmērs, kas elektroenerģijas ražotājam saskaņā ar apstrīdētajām noteikumu normām ir jāatmaksā, liecinot par tāda nodarījuma raksturu un smagumu, kas attiecas uz krimināltiesību jomu.

Gan apstrīdētās noteikumu normas, gan apstrīdētās likuma normas trešais teikums pēc sava rakstura ir vispārējas normas, proti, tās attiecas uz visiem elektroenerģijas ražotājiem, kuri pārdod saražoto elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros. Minētās normas ir pieņemtas tādēļ, lai uzraugošā iestāde varētu veikt efektīvu obligātā iepirkuma tiesību izmantošanas uzraudzību un gadījumā, ja tā konstatē normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu, lemt par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atmaksas pienākuma uzlikšanu.

Satversmes tiesa jau konstatēja, ka nelikumīga vai nepamatota valsts atbalsta atgūšana nav sankcija, bet gan loģiskas sekas, kas izriet no nepamatotu priekšrocību atņemšanas. Proti, pienākuma atmaksāt valsts atbalstu par attiecīgo periodu un obligātā iepirkuma tiesību atcelšanas mērķis ir nevis komersanta sodīšana, bet gan iepriekšējās tiesiskās un sabiedrības labklājības interesēm atbilstošās situācijas atjaunošana, kas nepieļauj ne pagātnē bijušu, ne uz nākotni vērstu nepamatotu priekšrocību piešķiršanu komersantam, kurš neievēro ar valsts atbalstu saistītos noteikumus (*sk. šā sprieduma 12.3. punktu*).

Tātad apstrīdēto noteikumu 60.1. apakšpunktā paredzētais elektroenerģijas ražotāja pienākums atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu par periodu kopš pēdējā gada pārskata iesniegšanas termiņa pēc sava rakstura nav sodošs. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums neattiecas uz tādu nodarījumu, par kuru, ņemot vērā tā raksturu un smagumu, tiek piemērots sods.

Līdz ar to secināms, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums nereglamentē tādu tiesību jomu, uz kuru attiecināma nevainīguma prezumpcija. Izskatāmajā lietā vērtējams tas, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums atbilst Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzētajām procesuālajām garantijām.

22. No pieteikuma izriet Pieteikuma iesniedzējas uzskats, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums pārkāpj pušu līdzvērtīgu iespēju principu, jo uz elektroenerģijas ražotāju esot pārnests nesamērīgs pierādīšanas pienākums. Minētā norma paredzot izņēmumu no Administratīvā procesa likumā ietvertā vispārīgā principa, ka iestādei, pieņemot nelabvēlīgu administratīvu aktu, ir jāpierāda, ka persona ir pieļāvusi tiesību normu pārkāpumu, jo administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu uzraugošā iestāde esot atbrīvota no pienākuma pierādīt, ka elektroenerģijas ražotājs ir pieļāvis valsts atbalsta saņemšanai normatīvajos aktos noteikto prasību pārkāpumu. Elektroenerģijas ražotājam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam esot pienākums pierādīt atbilstību visām un jebkādām uz valsts atbalsta saņemšanu attiecināmām tiesību normu prasībām, kas uz viņu bijušas attiecināmas visā laika periodā, kurā tas saņēmis valsts atbalstu. Apstrīdētās likuma normas trešais teikums nenodrošinot ražotājam iespēju ar tā rīcībā jau esošiem vai tam vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem šo pierādīšanas pienākumu izpildīt. Turklāt neesot saprotams, kas tieši elektroenerģijas ražotājam ir jāpierāda, jo apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā neesot paredzēti nekādi ierobežojoši kritēriji attiecībā uz tiesību normu prasībām vai pierādāmajiem apstākļiem. Arī pieaicinātā persona Latvijas Atjaunojamās enerģijas federācija norāda, ka publiskajās tiesībās pierādīšanas pienākumam sākotnēji ir jāgulstas tieši uz valsti, nevis otrādi.

Savukārt Saeima norāda: apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā paredzētā pierādīšanas pienākuma saturs un apjoms tiek interpretēts un konkretizēts katrā individuālajā gadījumā, kurā tiek piemērotas apstrīdētajos noteikumos ietvertās normas, kas vērstas uz komersanta darbību uzraugošās

iestādes veikto dažāda rakstura pārbaužu ietvaros. Ja normatīvo aktu prasības valsts atbalsta saņemšanai ir ievērotas, tad pierādīšanas pienākuma izpilde esot atkarīga vienīgi no paša komersanta rīcības – gan no to pierādījumu saglabāšanas, kuri apliecina normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu, gan no aktīvas un pienācīgas šo prasību izpildes pamatošanas ar saviem paskaidrojumiem un pierādījumiem administratīvā procesa ietvaros. Šādam Saeimas viedoklim pievienojas arī lietā pieaicinātā persona Tieslietu ministrija.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa ikvienā tiesvedības procesā nodrošināt pušu līdzvērtīgu iespēju principa piemērošanu attiecīgā tiesvedības procesa raksturam atbilstošā veidā. Minētais princips paredz to, ka lietas izskatīšanas gaitā procesa dalībnieku tiesībām jābūt taisnīgi līdzsvarotām. Proti, katram procesa dalībniekam jābūt nodrošinātām adekvātām iespējām izmantot procesuālos līdzekļus, un neviens procesa dalībnieks nedrīkst tikt nepamatoti nostādīts nelabvēlīgākā situācijā kā citi procesa dalībnieki (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 33. punktu*).

Kā jau iepriekš šajā spriedumā tika secināts, obligātā iepirkuma tiesību atcelšana un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atmaksāšana par attiecīgo periodu nodrošina to, ka komersantam, kurš neievēro atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, vairs netiek piešķirtas nepamatotas priekšrocības un nepamatoti piešķirtais valsts atbalsts tiek atgūts. Šāds regulējums ir vērsts uz sabiedrības kopējo interesi par efektīvu un mērķtiecīgu valsts atbalsta sniegšanu elektroenerģijas ražotājiem, kuri izmanto atjaunojamos energoresursus, neliekot galalietotājiem pārmaksāt par izmantoto elektroenerģiju. Apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā paredzētais elektroenerģijas ražotāja pienākums līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, ir daļa no tiesiskā regulējuma, kas kopsakarā ar apstrīdētajos noteikumos ietvertajām normām veido vienotu uzraudzības un kontroles mehānismu nolūkā novērst to, ka valsts atbalsts elektroenerģijas ražotājam tiek izmaksāts nepamatoti.

Tādējādi izskatāmajā lietā Satversmes tiesai jānoskaidro, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sabiedrības interesi, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tādi komersanti, kuri ievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

23. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās likuma normas trešais teikums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un attiecīgo sabiedrības interesi, Satversmes tiesa vispirms vērtēs, vai elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu var tikt uzlikts minētās normas trešajā teikumā paredzētais pierādīšanas pienākums. Ja šādu pienākumu var uzlikt, tad Satversmes tiesai jāpārbauda, vai elektroenerģijas ražotājam – vērtējot procesu kopumā – ir nodrošinātas nepieciešamās procesuālās garantijas, lai tas varētu pierādīt, ka ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības valsts atbalsta saņemšanai.

24. Ņemot vērā to, ka privātpersona, pārsūdzot administratīvo aktu vai faktisko rīcību, neapšaubāmi nav līdzvērtīgs pretinieks strīdā ar valsti, Administratīvajā procesa likumā ir nostiprināts objektīvās izmeklēšanas princips. Tas paredz, ka tiesa dod administratīvajā procesa dalībniekiem norādījumus un ieteikumus, kā arī savāc pierādījumus pēc savas iniciatīvas, lai prasījuma robežās noskaidrotu patiesos lietas apstākļus un panāktu tiesisku un taisnīgu lietas izskatīšanu (*sk. Administratīvajā procesa likuma 107. panta ceturto daļu*). Tādējādi objektīvās izmeklēšanas princips kalpo procesa dalībnieku objektīvās nevienlīdzības mazināšanai administratīvajā procesā tiesā.

Objektīvās izmeklēšanas princips ir jāievēro ne vien administratīvajai tiesai, bet arī iestādei. Administratīvajā procesā iestādē tas izpaužas tādējādi, ka nepieciešamās informācijas iegūšana jeb pierādījumu nasta primāri gulstas uz iestādi (*sk.: Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvajā procesa tiesības. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2023, 135. lpp.*). Proti, Administratīvajā procesa likuma 59. panta pirmā un otrā daļa paredz, ka iestādei ir jāiegūst informācija, kas saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir nepieciešama, lai pieņemtu attiecīgo lēmumu. Iegūstot informāciju, iestāde var izmantot visas tiesiskās metodes, arī iegūt informāciju no administratīvajā procesa dalībniekiem, citām institūcijām, kā arī ar liecinieku, ekspertu, apskates, dokumentu un cita veida pierādījumu palīdzību.

Tomēr tas nenozīmē, ka privātpersonai administratīvajā procesā nebūtu pienākuma piedalīties lietas apstākļu noskaidrošanā un pierādījumu vākšanā. Lai nonāktu pie objektīvi pamatota lēmuma, bieži vien ir nepieciešama visu procesa dalībnieku aktīva līdzdalība. Atbilstoši Administratīvajā procesa likuma 59. panta ceturtajai daļai procesa dalībniekam ir pienākums iesniegt pierādījumus, kas ir viņa rīcībā, un paziņot iestādei par faktiem, kas viņam ir zināmi un konkrētajā lietā

varētu būt būtiski. Turklāt saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 150. pantu administratīvajā procesā tiesā iestādei ir jāpierāda tie apstākļi, uz kuriem tā atsaucas kā uz savu iebildumu pamatojumu, bet pieteicējam atbilstoši savām iespējām jāpiedalās pierādījumu savākšanā. Tātad vienlaikus ar objektīvās izmeklēšanas principu administratīvajā procesā darbojas arī līdzdarbības princips.

No iepriekš minētā ir secināms, ka parasti pierādīšanas pienākums administratīvajā procesā gulstas uz iestādi. Tomēr ir jomas, kurās loģisku apsvērumu dēļ tieši privātpersonai var tikt uzlikts pienākums pierādīt tās darbības atbilstību likuma prasībām vai tās lūgumu pamatotību. Proti, lielāks pierādīšanas pienākums privātpersonai ir saprātīgs situācijās, kad tieši tai var būt pieejami konkrēti pierādījumi vai vislabāk zināmi kādi lietā nozīmīgi apstākļi.

Kā Saeima atbildes rakstā norāda: tieši elektroenerģijas ražotāja rīcībā ir informācija par elektrostacijas darbību un rādītāji attiecībā uz saražoto elektroenerģiju, pēc kuriem nosakāma elektrostacijas darbības atbilstība obligātā iepirkuma prasībām. Piemēram, lai pārbaudītu, vai komersants ir ievērojis pašpatēriņa principu, ir nepieciešama informācija par kopējo elektrostacijā saražotās elektroenerģijas daudzumu, taču šī informācija ir pieejama tikai pašam ražotājam. Tāpat tikai ražotāja rīcībā ir dokumenti, kas apliecina specifisku prasību izpildi, skaitītāju verificēšanas apliecinājumi, kā arī informācija par elektrostacijas pamatlīdzekļu pilna nolietojuma sasniegšanu, kas nepieļauj tālāku valsts atbalsta saņemšanu. Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka ievērojama daļa informācijas, kas nepieciešama uzraugošajai iestādei, lai tā varētu pārlicināties par to, ka komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, ir tikai un vienīgi paša elektroenerģijas ražotāja rīcībā un nav iegūstama no citām personām vai valsts institūcijām.

Svarīgi norādīt, ka administratīvais process par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu nav vienīgā to lietu kategorija, kurās pierādīšanas pienākums sākotnēji gulstas uz privātpersonu. Tā, piemēram, arī likuma „Par nodokļiem un nodevām” 38. pants paredz: „Ja nodokļu maksātājs nepiekrīt nodokļu administrācijas aprēķinātajam nodokļu maksājumu lielumam, pierādījumus par nodokļu maksājumu lielumu nodrošina nodokļu maksātājs.” Vērtējot pierādīšanas pienākuma sadalījumu starp nodokļu maksātāju un nodokļu administrāciju, Senāts norādīja, ka tieši nodokļu maksātājam pašam ir informācija par tā ienākumu un izdevumu veidošanos, tādēļ tam ir pienākums iesniegt pierādījumus par skaidras naudas uzkrājumu veidošanos vai vismaz norādīt ticamu pamatojumu un apstākļus, kādos tas veidojies, kurus Valsts ieņēmumu dienests tad

varētu pārbaudīt (*sk. Senāta 2015. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. SKA-102/2015 (A420615511) 10. punktu*).

Ievērojot to, ka lielākā daļa informācijas, kas nepieciešama uzraugošajai iestādei, lai tā varētu pārliicināties par to, ka komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, ir paša elektroenerģijas ražotāja rīcībā un ka valsts atbalsts sniedz elektroenerģijas ražotājam priekšrocības darboties attiecīgajā komercdarbības nozarē, ir tikai pamatoti tas, ka administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu pierādīšanas pienākums gulstas tieši uz elektroenerģijas ražotāju. Turklāt, jo lielāka ir privātpersonas interese attiecīga administratīvā akta pieņemšanā, jo lielāks ir tās pienākums līdzdarboties nepieciešamo apstākļu noskaidrošanā. Attiecībā uz faktiem, kas veicina privātpersonai labvēlīga lēmuma pieņemšanu, ir dabiski un atbilstoši pierādījumu nastu uzlikt privātpersonai, nevis valsts pārvaldei (*sk. Senāta 2012. gada 6. novembra rīcības sēdes lēmuma lietā Nr. SKA-868/2012 (A42429006) 9. punktu*). Satversmes tiesa atzīst, ka minētā atziņa pēc analogijas ir piemērojama arī gadījumā, kad attiecībā uz komersantu jau ir pieņemts labvēlīgs lēmums par obligātā iepirkuma tiesību piešķiršanu un valsts atbalsta izmaksāšanu. Tā kā minētās tiesības sniedz komersantam vērtīgas priekšrocības, tad tā interesēs ir šīs tiesības saglabāt un censties novērst tam labvēlīgā lēmuma atcelšanas iespējamību, administratīvā procesa ietvaros aktīvi līdzdarbojoties un iesniedzot nepieciešamos paskaidrojumus un pierādījumus, kas pamato normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu.

Tādējādi elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu var tikt uzlikts apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā paredzētais pienākums līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

25. Turpmāk Satversmes tiesa pārbaudīs, vai elektroenerģijas ražotājam – vērtējot procesu kopumā – ir nodrošinātas nepieciešamās procesuālās garantijas, lai tas varētu līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

25.1. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka elektroenerģijas ražotājam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam esot pienākums pierādīt

atbilstību visām un jebkādām uz valsts atbalsta saņemšanu attiecināmām tiesību normu prasībām, jo minētajā normā neesot paredzēti nekādi ierobežojoši kritēriji attiecībā uz tiesību normu prasībām vai pierādāmajiem apstākļiem, savukārt uzraugošā iestāde esot atbrīvota no pienākuma pierādīt, ka elektroenerģijas ražotājs ir pieļāvis normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu.

Apstrīdēto noteikumu regulējums paredz vairākus līdzekļus, kurus uzraugošā iestāde var izmantot obligātā iepirkuma sistēmas uzraudzībai. Satversmes tiesa jau atzina, ka viens no šādiem līdzekļiem ir elektroenerģijas ražotāja gada pārskats, kurā jābūt ietvertai informācijai, kas ļauj uzraugošajai iestādei pārlicināties par normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 10. oktobra sprieduma lietā Nr. 2023-35-03 16. punktu*). Ja uzraugošajai iestādei rodas šaubas par elektrostacijas atbilstību normatīvo aktu prasībām un iesniegtās informācijas ticamību, tai ir tiesības veikt elektrostacijas pārbaudi (*sk. apstrīdēto noteikumu 47. punktu*). Mēneša laikā pēc veiktās pārbaudes uzraugošā iestāde sagatavo pārbaudes aktu, kurā norāda pārbaudē konstatēto, un nosūta šo aktu komersantam (*sk. apstrīdēto noteikumu 47.7. apakšpunktu*).

No lietai pievienotā materiāla – Pārbaudes akta, ko Birojs sastādīja pēc pārbaudes veikšanas Elektrostacijā – redzams, ka Birojs tajā ir detalizēti norādījis gan pārbaudāmos kritērijus, gan Elektrostacijas un Pieteikuma iesniedzējas rīcības atbilstību šiem kritērijiem. Turklāt gadījumos, kad konstatēta neatbilstība, Birojs ir sniedzis attiecīgu pamatojumu. Tādējādi secināms, ka elektroenerģijas ražotājam ir zināmi tie apstākļi un tās normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, kuru ievērošana tam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam ir jāpierāda līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei.

Ja uzraugošā iestāde, izvērtējusi administratīvās lietas materiālus, proti, pārbaudes aktā konstatētos apstākļus un elektroenerģijas ražotāja iesniegtos pierādījumus un paskaidrojumus, secina, ka ražotājs nav līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādījis, ka tas, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis visas normatīvajos aktos šā atbalsta saņemšanai noteiktās prasības, tad iestāde pieņem lēmumu, ar kuru ražotājam atceļ piešķirtās obligātā iepirkuma tiesības un uzliek pienākumu atmaksāt nepamatoti saņemto valsts atbalstu. Tomēr tas, ka pierādīšanas pienākums administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu sākotnēji gulstas uz elektroenerģijas

ražotāju, neatbrīvo iestādi no pienākuma pienācīgi pamatot savu lēmumu. Proti, Administratīvā procesa likuma 67. panta otrās daļas 6. punkts paredz, ka viena no rakstveidā izdota administratīva akta būtiskajām sastāvdaļām ir administratīvā akta pamatojums. Turklāt tiesu praksē ir atzīts, ka gadījumos, kad iestāde atceļ personai labvēlīgu administratīvu aktu, tai ir pienākums sniegt izvērstāku pamatojumu nekā gadījumos, kad tā atceļ personai nelabvēlīgu administratīvu aktu (*sk. Senāta 2017. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. SKA-177/2017 (A420225414) 12. punktu*).

Arī no Atcelšanas lēmuma, kas pievienots lietas materiāliem, ir redzams, ka Birojs, pieņemot minēto lēmumu, ir detalizēti izvērtējis gan Pārbaudes aktā konstatēto, gan Pieteikuma iesniedzējas sniegtos pierādījumus un paskaidrojumus un sniedzis izvērstu pamatojumu tam, kāpēc atzīstams, ka Pieteikuma iesniedzēja nav pienācīgi izpildījusi tai no apstrīdētās likuma normas trešā teikuma izrietošo pienākumu. Tāpat arī no citiem administratīvo tiesu nolēmumiem ar atsauci uz apstrīdētās likuma normas trešo teikumu var secināt, ka Birojs, lemjot par komersantam piešķirto obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā atbalsta atmaksas pienākuma uzlikšanu, lēmumā ietver tā pamatojumu pēc būtības (*sk., piemēram, Administratīvās rajona tiesas 2023. gada 27. jūnija spriedumu lietā Nr. A420280922 un 2023. gada 24. februāra spriedumu lietā Nr. A420133222*). Tādējādi Satversmes tiesa secina, ka uzraugošā iestāde administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu sniedz pamatojumu attiecībā uz apstākļiem un faktiem, pēc kuriem konstatējusi, ka elektroenerģijas ražotājs ir pieļāvis normatīvajos aktos valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību pārkāpumu.

25.2. Pieteikuma iesniedzēja apgalvo, ka apstrīdētās likuma normas trešais teikums nenodrošina elektroenerģijas ražotājam iespēju ar tā rīcībā jau esošiem vai tam vienkāršā veidā iegūstamiem pierādījumiem izpildīt minētajā normā ietverto pierādīšanas pienākumu.

Satversmes tiesa jau secināja, ka tieši elektroenerģijas ražotāja rīcībā atrodas lielākā daļa informācijas, kas nepieciešama uzraugošajai iestādei, lai tā varētu pārliecināties par to, ka komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai, un šī informācija nav iegūstama no citām personām vai valsts institūcijām. Turklāt Satversmes tiesa atzina, ka visiem komersantiem, kuri saņem valsts atbalstu, ir, īstenojot tiem piešķirtās tiesības, jārīkojas kā rūpīgiem un atbildīgiem saimniekiem un jāpilda visi tiem tiesību normās noteiktie pienākumi (*sk. šā sprieduma 18.2. un*

24. punktu), citstarp arī elektroenerģijas ražotāja pienākums atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām glabāt dokumentus, kas apliecina valsts atbalsta saņemšanas pamatotību. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā pierādīšanas pienākuma izpilde ir atkarīga vienīgi no paša komersanta rīcības, proti, no tā, vai komersants, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai un vai atbilstoši rūpīga un atbildīga saimnieka būtībai ir glabājis nepieciešamos šo prasību ievērošanu pamatojošos dokumentus. Pieteikuma iesniedzēja nespēja konkrētajos apstākļos izpildīt apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietverto pierādīšanas pienākumu nenozīmē, ka tai tiesības iesniegt pierādījumus ir atņemtas pēc būtības.

25.3. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam elektroenerģijas ražotājam ir pienākums glabāt un iesniegt pierādījumus, kas apliecina tā darbības atbilstību normatīvajos aktos noteiktajām prasībām atbalsta saņemšanai, par visu atbalsta saņemšanas periodu.

No Likumprojekta izstrādes materiāliem ir konstatējams, ka Saeima otrajā lasījumā atbalstīja tādu apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā tiesiskā regulējuma redakciju, kas paredzēja komersanta pienākumu pierādīt līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei, ka tas visā atbalsta periodā atbalstu ir saņēmis, ievērojot likumos un Ministru kabineta noteikumos noteiktās prasības atbalsta saņēmējiem (*sk. Likumprojekta priekšlikumu tabulas 2. lasījumam priekšlikumu Nr. 28. Pieejams: saeima.lv*). Tomēr Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas sēdēs, diskutējot par komersantam uzliktā pierādīšanas pienākuma samērīgumu, tika secināts, ka atsevišķi ir vērtējams tā perioda samērīgums, par kuru komersantam jāglabā un jāiesniedz pierādījumi, kas pamatotu valsts atbalsta saņemšanai noteikto prasību ievērošanu.

Uzklausot Ekonomikas ministrijas, Saeimas Juridiskā biroja, Finanšu ministrijas pārstāvju un Saeimas deputātu viedokļus, komisijas sēdēs tika secināts, ka pierādīšanas pienākums attiecībā uz visu valsts atbalsta saņemšanas periodu nebūtu uzskatāms par samērīgu, jo tiesiskais regulējums neparedz tik ilgu dokumentu glabāšanu lietvedībā. Par samērīgu tika atzīts piedāvājums veidot jaunu normas redakciju, izslēdzot no tās vārdus „visā atbalsta periodā” un tādējādi pierādīšanas pienākumu attiecinot tikai uz to laika periodu, kurā komersantam atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām ir pienākums glabāt ar valsts atbalstu saistītos dokumentus. Finanšu ministrijas pārstāve norādīja, ka atbilstoši Eiropas Savienības tiesību aktu prasībām ar valsts atbalstu saistītie dokumenti

jāglabā 10 gadus, skaitot no atbalsta saņemšanas brīža (*sk. Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas 2019. gada 20. novembra sēdes audioierakstu. Pieejams: saeima.lv*).

Tātad secināms, ka elektroenerģijas ražotājam atbilstoši apstrīdētās likuma normas trešajam teikumam nav pienākuma glabāt un iesniegt pierādījumus, kas apliecina tā darbības atbilstību normatīvajos aktos noteiktajām prasībām atbalsta saņemšanai, par visu atbalsta saņemšanas periodu. Ja ražotājs ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai un atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām dokumentu glabāšanas prasībām ir saglabājis ar valsts atbalstu saistītos dokumentus, tad apstrīdētās likuma normas trešajā teikumā ietvertā pierādīšanas pienākuma izpilde tam nevar radīt nesamērīgu apgrūtinājumu. Tādējādi attiecīgās prasības ir pamatotas un tiesiskas un elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu ir nodrošinātas tiesības iesniegt pierādījumus.

25.4. Kopumā vērtējot administratīvo procesu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu, jāņem vērā, ka saskaņā ar apstrīdēto noteikumu 47. punktu Birojs, uzsākot elektrostacijas pārbaudes procesu, pieprasa no komersanta nepieciešamos dokumentus, paskaidrojumus un pierādījumus. Pēc veiktās pārbaudes Birojs sagatavo pārbaudes aktu un to nosūta komersantam, kuram savukārt ir tiesības izteikt viedokli par šajā aktā konstatētajiem apstākļiem, kā arī iesniegt papildu paskaidrojumus un pierādījumus.

Ja Birojs ir pieņēmis lēmumu par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un nepamatoti saņemtā valsts atbalsta atgūšanu, tad sakarā ar to komersants atbilstoši Administratīvā procesa likuma 188. panta otrajai daļai viena mēneša laikā no lēmuma spēkā stāšanās dienas var iesniegt pieteikumu administratīvajai rajona tiesai. Komersantam kā pieteicējam ir tiesības lūgt tiesu izskatīt lietu mutvārdu procesā tiesas sēdē. Ja šāds lūgums ir izteikts pirmās instances tiesai, tad tai atbilstoši Administratīvā procesa likuma 112.¹ panta ceturtajai daļai ir pienākums izskatīt lietu mutvārdu procesā tiesas sēdē. Savukārt Administratīvā procesa likuma 145. pants paredz, ka pieteicējam, tāpat kā atbildētājam lietā, ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, piedalīties tiesas sēdē, pieteikt noraidījumus, iesniegt pierādījumus, piedalīties pierādījumu pārbaudīšanā, pieteikt lūgumus, dot tiesai mutvārdu un rakstveida paskaidrojumus, izteikt savus argumentus un apsvērumus, celt iebildumus pret cita administratīvā procesa dalībnieka lūgumiem,

argumentiem un apsvērumiem, pirmās instances tiesas spriedumu pārsūdzēt gan apelācijas, gan kasācijas kārtībā, saņemt lietā esošo spriedumu un lēmumu, kā arī izmantot citas procesuālās tiesības, kuras administratīvā procesa dalībniekiem piešķirtas ar šo likumu. Turklāt atbilstoši Administratīvā procesa likuma 107. panta ceturtajai daļai tiesa, lai prasījuma robežās noskaidrotu patiesos lietas apstākļus un panāktu tiesisku un taisnīgu lietas izskatīšanu, dod administratīvā procesa dalībniekiem norādījumus un ieteikumus, kā arī savāc pierādījumus pēc savas iniciatīvas. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums neierobežo tiesas iespējas veikt vispusīgu un pilnīgu pierādījumu pārbaudi un nodrošina tiešuma un mutiskuma principu ievērošanu šajā procesā.

Tātad elektroenerģijas ražotājam administratīvajā procesā par obligātā iepirkuma tiesību atcelšanu un saņemtā valsts atbalsta atgūšanu – vērtējot procesu kopumā – ir nodrošinātas procesuālās garantijas, lai tas varētu līdz tiesisku pierādījumu ticamības pakāpei pierādīt, ka, saņemot valsts atbalstu, ir ievērojis normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai.

Līdz ar to apstrīdētās likuma normas trešais teikums nodrošina taisnīgu līdzsvaru starp pušu līdzvērtīgu iespēju principu un sabiedrības interesi, lai valsts atbalstu saņemtu tikai tādi komersanti, kuri ievēro normatīvajos aktos noteiktās prasības atbalsta saņemšanai. Tādējādi apstrīdētās likuma normas trešais teikums atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, kā arī 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Elektroenerģijas tirgus likuma 31.² panta trešās daļas pirmā un otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

2. Atzīt Elektroenerģijas tirgus likuma 31.² panta trešās daļas trešo teikumu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

3. Atzīt Ministru kabineta 2020. gada 2. septembra noteikumu Nr. 560 „Noteikumi par elektroenerģijas ražošanu, izmantojot atjaunojamus energoresursus, kā arī par cenu noteikšanas kārtību un uzraudzību” 48.5., 48.8. un 60.1. apakšpunktu, ciktāl tas attiecas uz šo noteikumu 48.5. un 48.8. apakšpunktu, (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022. gada 31. martam) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Irēna Kucina